

Láng Zsolt és Végel László esszéje, Jászberényi Sándor novellája

ZSIDÓ POLITIKAI ÉS KULTURÁLIS FOLYÓIRAT 650 Ft
2016. február / XXVIII. évfolyam 2. szám

SZOMBAT

**Vitézy Dávid
a Pozsonyi útról,
dugódíjról, BuBi-ról,
zsidóságról**

Fonódó Budapest

**Interjú
Bálint Andrással,
Dés Andrással,
Kende Péterrel
és Kern Andrással**

Hova tartunk?

TOP Magyarország
kiadvány ára
1690 Ft*

Átfogó körkép:

gazdaság, politika,
társadalom, kultúra, sport
alakulása Magyarországon
2016-ban.

Keresse exkluzív kiadványunkat
a hírlapárusoknál!

*A kiadvány már digitálisan is elérhető, rendelje meg kedvezményes, 1290 Ft-os áron a Lapcentrum.hu oldalon!

TARTALOM

4 | ANTISZEMITIZMUS

Fóti Tamás:
Európában is az iszlám
az antiszemitizmus
elsődleges forrása

7 | TÖMEGKÖZLEKEDÉS

„A készletet,
hogy kiálljak az igazamért,
a Lauderből is jön”
Vitézy Dáviddal beszélget
Mózes Krisztián

11 | TÖRTÉNELEMÓRA

„Csak a liberális
demokrácia tekinthető
demokráciának”
Kende Péter társadalom-
tudóssal beszélget Várnai Pál

14 | TERMINUS TECHNICUS

Turán Tamás:
Adalékok a *neológ* terminus
történetéhez

18 | GÉPIRAT

„Vetítövászon még soha
nem voltam”
Bálint Andrással
Heltai Jenőről beszélget
Szegő János

20 | SZATMÁRNÉMETI

Láng Zsolt:
„Naponta végigmentem
a Zsidókorzón”

22 | VAJDASÁG

Végel László:
Kisebbségi és zsidó sorsok

24 | MAGÁNTÖRTÉNET

„Szabálytalan szeretek
lenni”
Kern Andrással beszélget
Muraközi Zsóka

27 | ROBODOG

Jászberényi Sándor:
December

28 | SZÉPIRODALOM

Michael Blumenthal versei

32 | FARKASSZEM

„A számomra igazán
izgalmas jazz
mindig hordoz magában
kockázatot”
Dés Andrással beszélget
Ayhan Gökhan

34 | VÁROSKÉPEK

Emléktáblamesék
és csendéletképek
Mandl Péter – Szabó László:
Öt korty beton

32–33. AZ IGAZÁN
IZGALMAS JAZZ

2016. február
5776. svát-ádárA Magyar Zsidó Kulturális Egyesület
folyóirata
Megjelenik évente tízszer**Szerkesztőbizottság:**Deák Gábor
Hoffman Iván
Itamár József-Keszt
Kovács András
Seres László
Tatár György
Turán Tamás**Szerkesztőség:**Szántó T. Gábor főszerkesztő
Gadó János szerkesztő
Muraközi Zsóka szerkesztőségi titkár
Magó Katinka pénzügyek**Állandó külső munkatársak:**Uri Asaf, Csáki Márton, Krausz Viktória,
Mika Klára, Németh Ványi Klára,
Pályi Márk, Schranz Rebeka,
Seres Attila, Szarka Zsuzsanna
Vári György, Várnai Pál**A megjelenést támogatja:**Amerikai Joint Magyarországi
Magyarországi Zsidó Örökség
Közalapítvány
Nemzeti Kulturális Alapprogram

MINISZTERELNÖKSÉG

nka

mzs
alapítványA héber és jiddis szavak átírása
a szerzők felfogását tükrözi

Terjeszti a Lapker Rt.

Címlapfotó: Czirják Pál

A kéziratok szerkesztése lezárult:
2016. január 15-én

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Bálint Ház
1065 Budapest, Révay u. 16.
234-es és 235-ös szoba
Telefon/fax: (36-1) 311-6665

Lapunk e-mail címe:

info@szombat.org

Címünk az interneten:

http://www.szombat.org

Egyéves előfizetői díj: 5950 Ft

Előfizethető a kiadóhivatalban,
illetve postautalványon
az OTP 11709002-20066703
„Szombat” számú alszámlán

Lapengedély száma:

III/Kul/174/1989.

HU ISSN 0865-3844

Felelős kiadó:

Kirschner Péter, a Mazsike elnöke

Nyomdai előállítás: Pannonia Nyomda Kft.

EURÓPÁBAN IS
AZ ISZLÁM
AZ ANTISZEMITIZMUS
ELSŐDLEGES FORRÁSA

A nyugat-európai közvélekedés szerint antiszemita megnyilvánulások az átlagot meghaladó mértékben köthetők a muszlimokhoz. Erre a következtetésre jutott Günther Jikeli is, a párizsi ISGAP (Institute for the Study of Global Antisemitism and Policy) igazgatója is, aki közelmúltban publikált tanulmányában (Antisemitic Attitudes among Muslims in Europe: A Survey Review) összegzi az európai muszlimok antiszemitizmusára vonatkozó nemzetközi kutatások eredményeit.

Több – összesen kilenc ország-
ra kiterjedő – antiszemitiz-
must vizsgáló kutatás során
több mint 40 ezer embert kérdeztek meg,
akik közül csaknem 13 ezer volt muszlim.
Megerősítést nyert: az antiszemita attitű-
dök valóban jóval nagyobb mértékben
mutatkoznak meg a muszlimok körében,
mint amennyire ez az európai társadalmak
egyéb rétegeire jellemző. A kutatás során
az is kiderült, hogy az antiszemitizmusban
fontos szerepet játszik magának az iszlám-
nak az interpretálása. Ugyanis az antisze-
mita attitűdök a hívő és vallásgyakorló
muszlimok körében különösen erősek,
összefüggésben az iszlám autoriter, „fun-
damentalista” értelmezésével.

A közelmúlt antiszemita jelenségeinek
összehasonlítását lehetővé tevő szisztema-
tikus, földrajzilag kiegyensúlyozott vizsgá-
latok hiányában a szerző kénytelen a ki-
lencvenes évek második feléig visszanyúl-
ni, és idéz több átfogó, de csupán egy-egy
országra korlátozódó vizsgálat megállapí-
tásából. Mindezek összegzése azonban alá-
támasztja, hogy az európai muszlimok kö-
zött sokkal elterjedtebb az antiszemitizmus,
mint az átlagos európai lakosság körében.

Tény, hogy a 21. század első éveitől
Nyugat-Európában

*az antiszemiták között
újjonnan jelentkezték
a muszlimok,*

akik az európai zsidók elleni erőszakot a
saját iszlám-értelmezésükkel indokolták. A
legutolsó támadások során, 2015. február-
ban és márciusban 19 embert öltek meg Pá-
rizsban és Koppenhágában, és közülük leg-
alább ötten biztosan zsidó származása miatt
végeztek.¹ 2014 májusában a brüsszeli Zsi-
dó Múzeumban négy embert lőttek le,
2012-ben Toulouse-ban a zsidó iskola előtt
három diákot és egy tanárt öltek meg,
2006-ban Párizsban Ilan Halimit megki-
nozták és meggyilkolták. A múlt évtized
statisztikai adatai szerint Franciaországban
és Nagy-Britanniában aránytalanul nagy a
muszlim származású antiszemita elkövetők
száma. Pontos adatok ugyanakkor nincse-
nek, mert sok elkövetőt nem tudtak azono-
sítani. Óvatos becslések Nagy-Britanniá-
ban az antiszemita cselekedetek elkövetői-

nek 20-30 százaléka tekinthető muszlimoknak, miközben ez a csoport az ország lakosságának csupán öt százalékát teszi ki. Franciaországban az elkövetők 30 százalékát vélik muszlimnak/arabnak, ha pedig ehhez hozzávesszük a felderítetlen esetek számát, akkor arányuk 50 százalék

zött és ezek minek tulajdoníthatóak? Létezik-e sajátos antiszemita megnyilvánulás az európai muszlimok körében? Az európai antiszemitizmussal szembeni küzdelem nem kerülheti meg ezeket a kérdéseket. A közelmúltbeli kutatások áttekintése megpróbál választ adni ezekre a kérdésekre.

kent a csupán hívó moszlimok és 30 százalékra a muszlim származású nem hívók esetében. A szám persze még mindig magas a teljes lakosság arányát nézve (15 százalék), de alacsonyabb, mint a Nemzeti Front szimpatizánsai körében (38 százalék). Míg a franciák többsége (53 százalék) nem ért egyet a hat antiszemita kijelentés egyikével sem, a muszlimoknak csupán 17 százalékról mondható el ugyanez.

A feltételezéssel szemben minimális annak a jelentősége, hogy a megkérdezettek ismernek-e zsidókat. Ez egyaránt vonatkozik a teljes népességre és a muszlimokra. A teljes népesség 55 százaléka, aki egyetlen zsidót sem ismer, illetve 51 százaléka azoknak, akiknek van zsidó ismerősük, nem értenek egyet egyetlen antiszemita kijelentéssel sem. Ugyanakkor azoknak, akik legalább négygyel a hat antiszemita kijelentés közül egyetértenek, valamivel nagyobb az arányuk (18 százalék) azok körében, akiknek nincs zsidó ismerősük, mint az átlagnak (15 százalék). A muszlimok körében mindazok, akiknek a közeli ismeretségük körében van zsidó, valamivel kisebb mértékben (41 százalék) értenek egyet legalább négygyel a hat antiszemita kijelentés közül, mint a muszlimok átlaga (46 százalék). Viszont akik ismernek zsidót személyesen, némileg kevésbé valószínű (16 százalék), hogy nem értenek egyet az összes antiszemita kijelentéssel, mint azok, akik nem ismernek zsidókat (19 százalék).

Egyetért: „A zsidókban nem lehet megbízni” (százalékban)	Ausztria	Belgium	Franciaország	Németország	Hollandia	Svédország
Magukat keresztényeknek vallók (a minta 70 százaléka)	10,7	7,6	7,1	10,5	8,4	8,6
Magukat muszlimoknak vallók (97 százalékuk marokkói és török származású)	64,1	56,7	43,4	28	40,4	36,8

felett lehet, jóllehet a moszlimok a teljes lakosságnak csak 6-8 százalékát teszik ki. Miközben az antiszemita bűncselekmények az izraeli-palesztin viszály és az iraki háború legkiélezettebb hónapjaiban kulmináltak, megállapítható, hogy ezek éves száma is jelentősen megnőtt a kilencvenes évekhez képest, és nem lehet egyedül az aktuális politikai konfliktusokhoz kötni őket.

Az antiszemita attitűdök általában a muszlim többségű országokban a legerősebbek, beleértve azokat az államokat is, ahonnan az európai muszlimok vagy szüleik származnak. A Rágalmazás Elleni Liga (ADL) 2014-es felmérése azt mutatta, hogy az észak-afrikai és közel-keleti országok lakosságának 74 százaléka 11 antiszemita kijelentés közül legalább hattal egyetértett. Algériában 87, Egyiptomban 75, Irakban 92, Jordániában 81, Líbiában 87, Marokkóban 80, Szaúd-Arábiában 74, Tunéziában 86 és Törökországban 69 százalék volt az egyetértők aránya. A nyíltan antiszemita beállítottság szintje az európai országokban alacsonyabb: a nyugat-európaiaknak 24 százaléka értett egyet legalább hattal a 11 antiszemita kijelentés közül.

Milyen mértékben terjedtek el az antiszemita nézetek az európai muszlimok kö-

A franciaországi vizsgálat

érdekes összefüggésekre világított rá, amikor az antiszemitizmus és a vallásosság viszonyát firtatta. Miközben a vallásgyakorlók muszlimok 60 százaléka hatból legalább négy antiszemita megállapítással értett egyet, addig ez 43 százalékra csökkent

Antiszemita kijelentésekkel való egyetértés a francia társadalom szegmenseiben

Antiszemita kijelentésekkel való egyetértés (százalékban)	A teljes lakosság	A Front National hívei (szélsőjobb)	A Front de Gauche hívei (szélsőbal)	Muszlimok
A zsidók előnyökre tartanak igényt a második világháborús áldozat mivoltukra hivatkozva	35	62	51	56
A zsidóknak túl sok hatalmuk van a gazdaságban és a pénzügyvilágban	25	50	33	67
A zsidóknak túl nagy hatalmuk van a médiában	22	51	28	61
A zsidóknak túl sok hatalmuk van a politikában	19	41	27	51
A zsidók tehetnek a mostani gazdasági válságról	6	13	19	13
Létezik egy globális cionista összeesküvés	16	37	17	44

Noha több más európai vizsgálat is alátámasztotta, hogy az antiszemita megnyilvánulások erőteljesebbek a muszlimok, mint a teljes népesség körében, Günther Jikeli hangsúlyozza, hogy több felmérésre volna szükség ahhoz, hogy kimutassák a különbségeket az európai országok reprezentatív mintái között.

tek részt, 33,2 százalék vélte úgy, hogy a ci-onizmus fenyegeti az iszlámot.

Ugyancsak Németországban végeztek felmérést 2010-ben 2404 középfokú oktatásban részesülő, heterogén háttérű diák körében. Az Izraellel összefüggő antiszemita vélemény, a vallási antiszemitizmus, a hagyományos antiszemitizmus és az Iz-

„A vallásom óva int attól, hogy megbízunk a zsidókban.” A migráns háttér nélkülieknek csupán 2,8 százaléka osztotta a nézetet. Hasonló arányt ért el ez a kijelentés: „a vallásom szerint a zsidók azok, akik katasztrófába taszítják a világot”. Ezzel teljesen egyetértett a török háttérűek 15,9 százaléka, az arab háttérűek 25,7 százaléka és a kurd háttérűek 16,7 százaléka.

A szerző szerint a közvélemény-kutatások határozottan alátámasztják, hogy a muszlim identitás és hit mai értelmezései a zsidók elleni gyűlölet fő forrásai. További kutatásokra van szükség ahhoz, hogy beazonosíthassuk, a muszlim identitásnak és az iszlámnak mely interpretációjából következik leginkább az antiszemitizmus, és talán még fontosabb volna tudni, hogy melyek nem vonzzák az antiszemita megnyilvánulásokat. Bizonyára fontos különbséget tenni az iszlámizmus és az iszlám között, de talán nem elegendő: jóllehet az antiszemitizmus különö-

sen erős a fundamentalisták és a vallásukat gyakorlók között, az antiszemitizmus foka a kevésbé vallásos muszlimok között is magasabb, mint a teljes népesség körében.

Fóti Tamás

Németországban

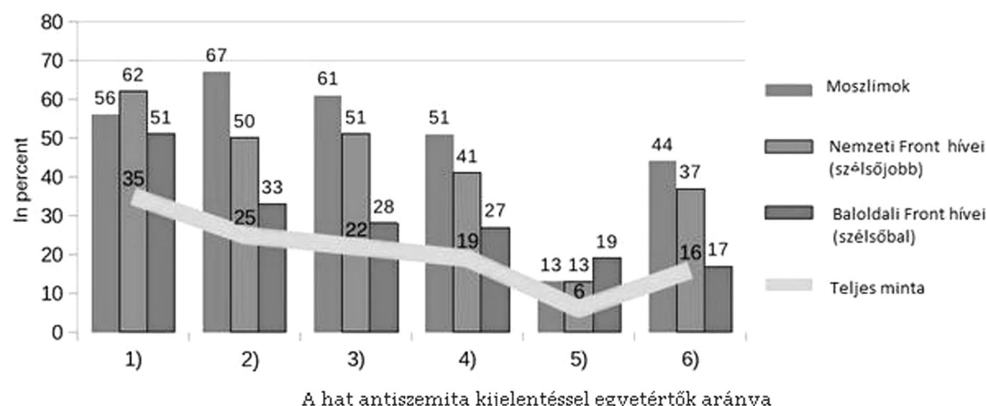
egy középiskolás diákok körében végzett közvélemény-kutatás során az antiszemitizmusra is rákérdeztek. A 2683 diákból 500 volt muszlim. A bevándorló háttérű muszlimok 15,7 százaléka, a nem muszlim, de migráns háttérűek 7,4 százaléka és nem muszlim és nem migráns háttérűek 5,4 százaléka gondolja erőteljesen, hogy a „zsidók arrogánsak és kapzsiak”.

Egy másik német kutatás a fiatal muszlimok (14 és 32 év közöttiek) radikalizálódására volt kíváncsi. Ennek során 200 német muszlimot, 517 nem-német muszlimot és 200 német (nem muszlim háttérű) fiatalot kérdeztek meg 2009-ben és 2010-ben. A kérdőív két antiszemita állítást is tartalmazott, mindkettő Izraelre vonatkozott: „Izrael kizárólagos felelősség terheli a közel-keleti konfliktus kezdetéért és folytatásáért” és „jobb lenne, ha a zsidók elhagynák a Közel-Keletet”. A német és nem-német muszlimoknak mintegy 25, a nem-muszlim németeknek 5 százaléka értett egyet mindkét állítással. Egy 1997-es kutatásban, amelyben török háttérrel rendelkező fiatalok vet-

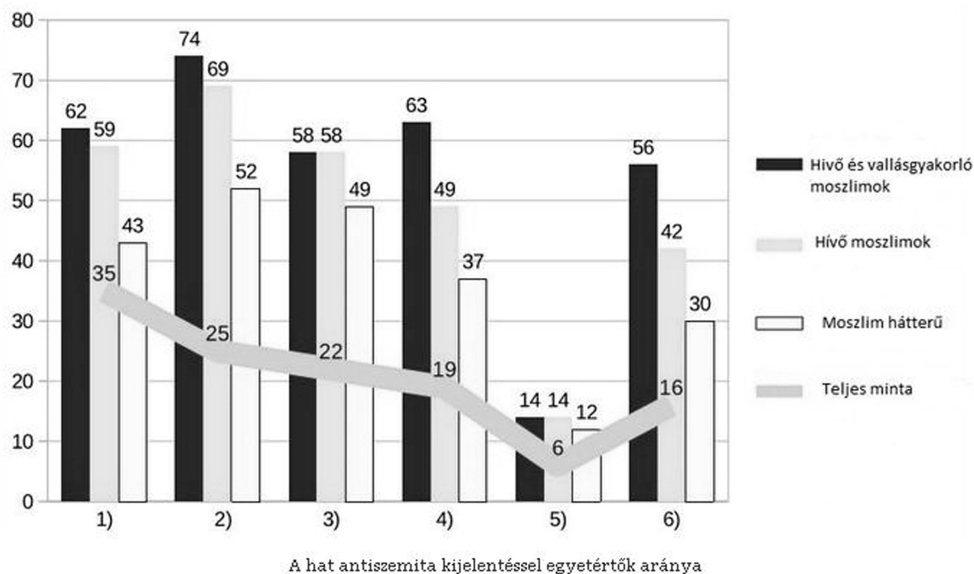
rael és a náci között egyenlőségtétel is jóval nagyobb számban volt kimutatható muszlim és főként arab diákok körében, mint a nem muszlimok között. A vallási antiszemitizmust két kijelentésre adott válasz mérte: a török háttérű diákok 15,2 százaléka, az arab háttérűek 18,2 százaléka és kurd háttérűek 20,8 százaléka értett teljesen egyet a következő megállapítással:

JEGYZET

1 A tanulmány még a 2015. november 13-i véres merénylet előtt készült. (A szerk.)

A hat antiszemita kijelentéssel egyetértők aránya

A hat antiszemita kijelentéssel egyetértők aránya

„A KÉSZTETÉS, HOGY KIALLJAK AZ IGAZAMÉRT, A LAUDERBÓL IS JÖN”

Vitézy Dáviddal beszélget Mózes Krisztián

A BKK korábbi vezérigazgatójával beszélgettünk Pozsonyi útról, 49-es buszról, fonódó villamosról, dugódíjról, a budapesti közösségi közlekedésről.

– Hogyan emlékszik vissza gyermekéveire, mikor kezdődött a közlekedés iránti érdeklődése?

– Már iskolás korom előtt, a rám gyakran vigyázó Juci néni Pozsonyi úti lakása kapcsán szóvá tettem, hogy miért a Dunára látunk a teraszról, miért nem a trolikra. –Jobban érdekelték a trolik, mint a dunai panoráma. Szintén még iskola előtt történt, hogy megkértem, a lakásunkból vigyen el az akkori 49-es busz Fenyves utcai – a rózsadombi családi házas övezetben maig furcsának ható – végállomására. Nemrég találta meg édesanyám a füzetet, amibe nyolcéves koromban részletes, statisztikai elemzéssel kiegészített kimutatást készítettem a házunk előtt elhaladó buszok minden adatról. Szóval, korán kezdődött. A szüleim hagyták, hogy elmélyedjek abban, ami érdekelt.

– Iskolában is kitartott ez a lelkesedés?

– Az iskolában mindenki tudta, hogy szeretem a BKV-t, a szabadidőmet is ezzel töltöm, így a ballagásunkra nekem kellett megszerveznem, hogy egy BKV busz szállítsa az osztályt. A tanárok is ismerték ez irányú érdeklődésemet; a Lauder gimnáziumban volt egy osztályterem, ami a Budakeszi útra nézett, és a magyar tanárnő néha rám is szólt: ne a buszokat nézzem, hanem őrá figyeljek.

– Milyen emlékei vannak az iskoláról?

– A készség és késztetés, hogy kiálljak az igazamért, azért, amit szakmai vagy egyéb szempontból helyesnek érzek, részben otthonról, részben a Lauderből jött.

– Soha nem érezte összeegyeztethetetlennek volt lauderes diákként egy jobboldali városvezetés munkájában részt venni?

– Nem érzem az ellentmondást ebben. Édesanyám (Hankiss Ágnes – a szerk.) zsidó származású, nagyapá-

Fotó: Czírák Pál

mat a második világháború idején buchenwaldi koncentrációs táborban tartották fogva. Soha nem volt ez otthon kérdés: édesanyám – amellet, hogy mostanában jelent meg egy zsidó szellemi történeti írásait magában foglaló kötete – fideszes politikusként dolgozott az Európai Par-

lamentben. Nem gondolom, hogy a származás feltétlenül az egyik politikai oldalhoz kötne valakit. Azt viszont igen, hogy az antiszemitizmusnak minden formája ellen ott, akkor, azonnal ki kell állni és vissza kell utasítani, ahol feltűnik. Ezt az életem során eddig meg is tettem – de ilyen élményeim nem a politika világából vannak.

– Visszatérve a civil szerepvállalására, soha sem került összetűzésbe a civil munka a tanulmányokkal?

– 1999-től, nagyjából 14 éves koromtól voltam a BKV közelében, sok dolgozót ismertem személyesen, segítettem a munkájukat – és ez a tudás később, a BKK élén nagyon hasznossá vált. 15 évesen, egy lauderes informatikaórán, internetezés közben leltem rá az index.hu fórumán a *Városi közlekedés* topikra. Én is beszálltam a beszélgetésbe, és kialakult egy állandóan eszmét cserélő asztaltársaság, addig ismeretlen emberekből. Nem sokkal később váratlanul kirúgták a BKV egyik diszpécserét, mert egy járatindulással kapcsolatos, nyilvános információt osztott meg a fórumon. Ekkor a közösség idősebb és aktívabb tagjai kitalálták, hogy alakítani kellene egy egyesületet, hogy megvédjük szervezett módon ezt a dolgozót. Beszálltam, és sikerült is elérni a célt. Két évvel később lettem a szervezet vezetője. Az egyetemi éveimet jobban érintette, hogy a Városi és Elővárosi Közlekedési Egyesületben aktív vezető voltam, és addigra nőtte ki magát a VEKE komoly civil szervezetté.

– Ennek eredményeképpen került a BKV felügyelőbizottságába 2007-ben. Itt milyen céljai voltak?

– Mire az egyetem végére értem, a VEKE komoly tényező lett a budapesti közlekedésben, rengeteg projekttel, sok kezdeményezéssel a busz- és villamoshálózat terén. Ekkor döntött úgy a későbbi főpolgármester, hogy a BKV felügyelőbizottságába, szakítva az addigi hagyományokkal, nem egy ellenzéki politikust küld, hanem a VEKE-ből kér egy tagot, és ők engem delegál-

tak. A BKV olyan látványos leépülésen ment át azokban az években, hogy minden energiánkkal ennek fellebbezésére törekedtünk – főként korrupciós ügyek és a szakmai hozzá nem értés jellemezte ezt az időszakot. Olyan menedzserek kerültek a cég élére, akik a BKV-t még utasként sem ismerték. A VEKE célja a volt, hogy ne elvont elveket, hanem az utasok érdekét képviselje. Véleményünk szerint azért volt szükség egy ilyen civil szervezetre – illetve később ezért javasoltuk a BKK létrehozását –, mert a hagyományos piaci mechanizmusok, amelyek a szolgáltatókat egyébként ösztönzik arra, hogy a vevők igényeit kielégítsék, nem működnek nem piaci környezetben. A tömegközlekedés ilyen: a bevételek 60-70 százaléka az államtól és nem az utasoktól jön. A BKK létrehozása ezért is volt fontos: a főváros vevőként léphet fel és rendelheti meg, illetve ellenőrizheti a szolgáltatásokat, a közpénzért cserébe a megrendelő szervezet elvárja a minőségi szolgáltatást, nem csak önti a közpénzt a BKV-ba, mint korábban. Ennek az eredménye a 90 százalékkal csökkentett járatkimaradás, több száz új busz és számos más fejlesztés, a csökkenő bérletárak és a 20 százalékkal megemelkedett jegybevétel lett négy év alatt. Bejött a „value for money” elv: az emberek szívesebben fizettek a jobb szolgáltatásokért.

– Mi volt a nehezebb: az egyes beruházások végigvitele, vagy a változás elérése a fejekben?

– Mindig a szemléletváltás a legnehezebb. Próbáltuk elmagyarázni, hogy a tömegközlekedés nem valami ósdi, szocializmusból itt maradt, leépítendő üzem, hanem fejlesztendő érték, ez a jövő, a fenntartható, a környezetbarát. Civilként ez a nyilvánosságban, a sajtóban volt a legnehezebb. Amikor elkezdtük ezt a munkát, jóformán az összes újságíró, akivel beszéltem, autóközpontú volt. A civil szféra tette mára széles körben elfogadottá, hogy a környezetbarát, fenntartható közlekedése a jövő. Ebben hatalmas szerepe volt a Magyar Kerékpárosklubnak és nemrégiben elhunyt elnökének, László Jánosnak. Ő volt Budapesten a modern közlekedésszemlélet egyik legkövetkezetesebb képviselője.

– 2010-től aztán a frissen megalakult BKK is ezt a szemléletet követte. Itt milyen kihívásokkal kellett szembenézni?

– Ennek a szemléletváltásnak a továbbvitele volt a feladat a BKK-nál is. Sok-sok szervezetet kellett integrálni, hogy végig tudjunk csinálni például egy nagykörúti lámpaprogram-módosítást, ami jelképe lehet az integrált közlekedéspolitikának, a hetvenes évekkel való szakításnak. Ma a Nagykörúton átlagosan óránként 3 ezer ember jár autóval és 9-10 ezer villamossal (ez közel háromezer autót és mindösszesen harminc Combinót jelent, ami nagy különbség!). Korábban a zöldhullám az autóknak kedvezett, mára a

7 gyors kérdés, 7 rövid válasz

– Melyik fejlesztésre a legbüszkébb?

– A FUTÁR-ra, ami megváltoztatta a tömegközlekedési hálózat használatát, a biztos informatikai háttérrel, sikeres mobil applikációval, kijelzőkkel, garantált megállóbemondásokkal.

– Melyik fejlesztést volt a legkönnyebb keresztülvinni?

– A BuBit. Arra számítottam, hogy sokkal több embernek kell elmagyarázni, hogy miért van szükség egy kerékpár-megosztó rendszerre, miért jó ez. Kifejezetten edzettem rá, külföldi példák alapján, de senki nem kérdőjelezte meg – persze konkrétumokon, parkolóhelyek elvétele körül volt vita itt is.

– Melyik fejlesztés keresztülvitelével volt a legtöbb küzdelem?

– A napjainkban megindult budai fonódó villamosok projektjével. A legkülönbözőbb pontokon, mivel itt egy eleve sűrűn beépített, sűrűn használt környezetbe kellett egy villamost beépíteni, rengeteg érdekléssel, rengeteg ellenállással, nagyon sok szándékkal arra, hogy megakadályozzák.

– Melyik fejlesztést nem sikerült keresztülvinni?

– A Kossuth Lajos utca–Rákóczi úti tengely átépítése, 2x1 forgalmi sávval, villamosnak előkészítetten középre helyezett buszsávval, szélesebb járdákkal, fasorral, mivel ennek a kinézete ma is a város egyik szegényfoltja. Ez az 1970-es évek autócentrikus, gyalogosokat aluljáróba kényszerítő szemléletének áldozata, de ez a főváros részéről olyan ellenállásba ütközött, hogy nem lehetett keresztülvinni.

– Mi volt a legváratlanabb siker?

– Talán a jegyautomata-projekt, ahol ellenállást nem, csak szkepticizmust tapasztaltunk, hogy úgyse mernek majd az emberek géptől jegyet venni. Nem így lett: mára a BKK forgalmának közel háromnegyede bonyolódik az érintőképernyős, bankkártyát is elfogadó, 24 órán át elérhető gépeken keresztül – a 10 százalékos bérlet-csökkentés ellenére négy év alatt 20 százalékkal nőtt a jegyár-bevétel. Így gyaníthatóan csökkent a kényszerbliccelők aránya is, akik eddig azért utaztak jegy nélkül, mert nem volt módjuk jegyet vásárolni.

– Melyik volt az a fejlesztés, ami könnyűnek ígérkezett, de váratlanul nagy ellenállásba ütközött?

– A nagykörúti lámpaprogram. Nem is elsősorban az autósok, hanem egyes civil szervezetek és pártok kapták fel az ügyet.

– Sok budapestit érdekel a kérdés: lesz-e Ön szerint dugódíj?

– Jót tenne a városnak és segítene megoldani a tömegközlekedés finanszírozási válságát is. Akármit is jelentenek be sajtótájékoztatókon, egyelőre hiányzik hozzá a jogszabályi háttér, amelyben pedig az országgyűlésnek kell döntenie – ez öt éve nem történik meg. A mostanában napvilágra került fix néhány ezer forintos dugóbérletes elképzelésekről csak annyit: a dugódíj definíció szerint akkor érheti el a célját, ha nem lehet rá bérletet váltani – hiszen különben az autóst arra ösztönözzük, hogy ha már kiváltotta a bérletét, azt minél többet használja, azaz minél többet járjon a belvárosba autóval – márpedig épp ennek elkerülése lenne a cél.

A fenntartható közlekedés a közösségi közlekedésre, a kerékpározásra, gyaloglásra, autómegosztásra kell, hogy épüljön.

villamosnak kedvez. Korábban a város – szétszabdalt intézményrendszere miatt – képtelen volt ilyen stratégiai célokat felismerni, kijelölni, végrehajtani. A BKK éppen ezért jött létre. Az új lámpaprogrammal a villamos annyi gyorsabb lett, hogy ugyanannyi villamos 7 százalékkal több kapacitást tud nyújtani a város legzsúfoltabb vonalán. A fenntartható közlekedés a közösségi közlekedésre, a kerékpározásra, gyaloglásra, autómegosztásra kell, hogy épüljön – amellett, hogy nyilván mindig lesz, akinek az élethelyzete, közlekedési szokásai csak az autós közlekedést teszik lehetővé

– Mit tanult a BKK élén töltött négy évből, mit csinált volna másként?

– Hogy a BKK-t miért hoztuk létre, és milyen hasznai vannak, azt a nyilvánosság sokkal jobban látta, mint a döntéshozók. 2014 végén a civil szervezetek és magánszemélyek egyöntetűen kiálltak a BKK mellett, amikor elhatározták, hogy szétszedik az addig egységes közlekedésszervezőt, ami a távozásomhoz is vezetett. Amit még bánok, hogy az állam és a főváros közti viták miatt nem tudtuk elérni az agglomerációs közlekedési szövetség létrehozását, hogy integrált zónás bérletrendszerben ugyanazzal a bérlettel például Gödöllőről a HÉV-re, a

MÁV-ra, vagy akár a Volánbusz járataira is fel lehessen szállni. Ez kellene, hogy legyen a jövő, nem az, hogy képzeletbeli falat húzunk a városhatárra és még azt a néhány integrált agglomerációs szolgáltatást is szétszedjük. Lényegesen többet próbáltunk megcsinálni, mint ami reálisnak tűnt, voltak nyugat-európai kollégák, akik szerint náluk ekkora volumenű átalakításra 20 év is kevés lett volna. De valóban úgy gondoltuk, ki tudja, hányszor van egy életben lehetőség arra, hogy szakmailag elkötelezett menedzsmenttel együtt dolgozva, politikai támogatással ilyen projekteket végig lehessen vinni.

4-es, 6-os

– Mit lehet tudni a miniszteri biztосként, a MÁV és a Volán járatok összehangolásáról írott javaslatának sorsáról?

– 2015. február elsején fél éves megbízást kaptam: át kellett világítanom a MÁV és a Volán mai működési rendjét és jelentést tennem a kormánynak arról, hogy milyen problémákra milyen intézkedések szükségesek. Egy nagyon konkrét, több mint száz intézkedést tartalmazó dokumentum született arról, hogyan lehet elérni, hogy ne egy átláthatatlan, díjszabásilag különböző, összehangolatlan vasúti és autóbusz-menetrend jellemezze a rendszert. A cél az, hogy az utas, bármelyik két

magyar település között interneten, vagy telefonon meg tudja tervezni az utazását, egy lépéssel meg tudja venni a jegyét, kapjon információt arról, ha valamilyen probléma történik, és ne kelljen foglalkoznia vállalatokkal, busztársaságokkal – ahogy ez sok országban már működő szisztéma. A munkát elvégeztem, hogy ennek a megvalósítása mikor és hogyan történik, arról a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium dönt.

– Mivel foglalkozik napjainkban?

– Az utóbbi hónapokat külföldön töltöttem. Legutóbb Texasban, az amerikai nagyvárosok közlekedési vezetőinek éves konferenciáján adtam elő. Azon dolgoztunk, hogy előmozdítsuk a kerékpáros-barát, közlekedés-barát szemléletet, és csillapítsuk az amerikai nagyvárosok forgalmát. Az a szemléletváltás, amit mi itt átértünk, ott most megy végbe. Ezek a közlekedéspolitikai alapelvek Kínától Dél- és Észak-Amerikán át az európai nagyvárosokig a napi viták középpontjában vannak. A korszerű szemlélet uralkodóvá vált, Budapest ebben nem csak az elmúlt éveknek, de a történelmünknek köszönhetően is jó helyzetben van. A tizenkilencedik század végétől Széchenyi és Balázs Mór munkájának köszönhetően hihetetlen közlekedésfejlesztési dömping zajlott. Erre a múltunkra nem vagyunk elég büszkéek, de azon dolgozom, hogy ezt ismertebbé tegyem részben a nemzetközi, részben a magyar közönség előtt.

– Mik a céljai, tervei új pozíciójában, a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum megbízott főigazgatójaként?

– Úgy gondolom, manapság egy közlekedési múzeum feladata nem csak az, hogy a közlekedés múltját lexikonszerűen ismertesse, hanem az is, hogy a múlt sikereinek, hibáinak, tanulságainak segítségével a jövőről is szóljon, tudásközpontként is működjön. Célunk, hogy az új kiállítás bemutassa azt, hogy milyen volt a magyar vasút a legsikeresebb, világszínvonalú korszakában és miképp segítette a vidék fejlődését, vagy épp hogyan működött Budapest lényegében autók nélkül, majd hogyan ment végbe a közúti közlekedés, az autózás fejlődése, térnyerése, milyen volt a magyar járműgyártás aranykora.

SZOMBAT AZ INTERNETEN

A jobbik és a zsidók | Ferenc pápa a római zsinagógában | A BZSH rendkívüli közgyűlése megszavazta a Vasvári Pál utcai körzet kizárását | Nemes Jeles László a neten zsidózókról | Misna Magyarul – Peá traktátus | Jelentésváltozatok – Operett kémnővel

www.szombat.org | facebook.com/szombat.folyoirat | dimag.hu/magazin/Szombat

„CSAK A LIBERÁLIS DEMOKRÁCIA TEKINTHETŐ DEMOKRÁCIÁNAK”

Kende Péter társadalomtudóssal beszélget Várnai Pál

– Érdekesnek találtam azt a felvetését, hogy a magyar nemesség nem tekintette a polgárságot magyarnak. Ez a réteg, a modernizáció hordozója, jelentős mértékben zsidó vagy zsidó eredetű volt. Tévedek, amikor azt feltételezem, hogy a magyar polgárságnak ez a meghatározása még ma is kísért?

– Igen, a polgárság legnagyobb része vagy német, vagy zsidó eredetű volt, egy másik, kisebb része pedig román és szláv. Talán éppen ez volt a modern magyar nemzet kialakulásának egyik legnagyobb anomáliája, egyszersmind akadálya is. 1990 óta megkezdődött egy új magyar polgárság kifejlődése, amely folyamatnak ma már szociológiai akadályai nincsenek, de magán viseli azoknak a politikai viszontagságoknak a nyomát, amelyen az ország az elmúlt 25 évben keresztülment. Bizonyos értelemben a Fidesz is igyekszik kialakítani valamiféle polgárságot, de ez olyan, mint a párt, amely jelenleg az országot igazgatja. A Magyar Bálint által meghatározott maffia-államba a polgárság (vagy annak egy része) is belefér.

– Nem gondolja, hogy a polgárság hiánya egyúttal a civil társadalom hiányát is jelenti, s hogy ezt a hiányt máig is szenvedjük?

A kérdés első részével egyetértek, hiszen a civil társadalom kifejezés szinte tükörfordítása a német *Bürgerliche Gesellschaft* szónak. Azt azonban nem gondolom, hogy Magyarországnak ne lett volna polgársága. Ilyen rétege már a 19. század közepe előtt is volt, nevezetesen a kisebb-nagyobb városokban. A polgárság ugyanis elsősorban városi jelenség.

– Könyvében részletesen foglalkozik a magyarországi liberalizmussal és hanyatlásának okaival. A liberalizmus nálunk szitokszó lett. Nemrég egy politikus „liberális blabláról” beszélt. Egy nyugaton élő, a magyar keresztény úri osztályból származó, kozmopolita barátom egyszer megjegyezte, hogy a zsidókon kívül nem ismert liberális embert – Magyarországon.

– Hát ez nem egészen így van. A 20. század első felének története nem is egy liberális eszmeáramlatot és

mozgalmat tart számon, amelyben jelentős nem-zsidó személyiségek játszottak vezető szerepet. Így például Csécsy Imre köre és annak folyóirata, a *Századunk*. Vagy a századelő Társadalomtudományi Társasága. Mindig lehet ilyen egyszerűsítő kijelentéseket tenni, de szerintem a liberális szellem még Magyarországon sem

szűkíthető le a zsidóságra. Ez a megállapításom különösen érvényes az 1990-ben létrejött liberális pártra, a Szabad Demokraták Szövetségére.

– Amely pártot zsidóként tartották számon...

– Mint az akkori Fideszt is... De mindkét párt a társadalom egészéből toborzódott, szavazóikról nem is szólva. Az SZDSZ vezetői között rengeteg nem zsidó volt (a

nagy többség), vidéken pedig, a zsidóság fizikai hiánya miatt, garnitúrája nem is lehetett zsidó. De szeretnék itt még valamit megjegyezni. Egy ismert magyar politikus csakugyan használta a „liberális blabla” kifejezést. Én inkább beszelnék *illiberális blabláról*. Az Akadémiai Kiadó Angol-Magyar Nagyszótárában megtalálható az „illiberal” angol szó és annak magyar jelentése. Ez így hangzik: *ordenáré, szűkmarkú, kicsinyes, önző...* – nem folytatom. De jó, ha a nevezett politikus tudja, hogy amikor „illiberálisnak” nevezi politikáját, ezt angol nyelvterületen így értelmezik.

– Szinnai Miklós történész barátom szerint az SZDSZ elkövette azt a nagy hibát, hogy nem karolta fel a nemzeti ügyeket.

– Ebben tévedett. Az SZDSZ jövőző vezetői már a párt megalakulása előtt is rengeteget foglalkoztak a határon túli magyar kisebbségi problémáival. A párt programjaiban benne van, hogy egyenrangú állampolgári helyet kell nekik biztosítani. Én magam is mindig azért küzdöttem, hogy a határon túli magyar kisebbségeket mindenütt fogadják el az „államalkotó nemzet” szerves részének.

– Mondhatjuk-e, hogy a liberalizmus térvészése nemcsak magyar, hanem európai jelenség?

– Különbséget kell tenni politikai és gazdasági liberalizmus között. Kelet-Európában sokan nincsenek tisztában azzal, hogy csak a *liberális* demokrácia tekinthető demokráciának. Az európai politikai közösség államaiban úgyszólván mindenütt liberális demokrácia uralkodik (a hozzá tartozó szabadságjogokkal), így aztán a liberális szónak nincsen negatív jelentése. Másképp áll a helyzet a gazdasági liberalizmussal, amelynek már van némi negatív konnotációja. A politikai liberalizmus lekicsinylése, úgy gondolom, sajátosan és sajnálatosan magyar jelenség.

– Könyvének második része a magyarság és a zsidóság közti viszonyról foglalkozik. Konrád György szerint a sietős hasonulás ugyanúgy elnyeri a maga büntetését, mint a makacs elkülönülés. Nem létezhet a kettő között egy köztes pálya? Az asszimiláció kudarca valóban csupán politikai fejlemény volt, mint ahogy ezt ön állítja?

– A magyar-zsidó együttélést sokáig hátráltatták a kulturális különbségek, amelyeknek leküzdését már Kossuth és Széchenyi is igen-igen fontosnak tartották. A magyar zsidóság egy jelentős részének pedig a 19. század közepétől kezdve mintegy kollektív törekvése volt, hogy a magyar szokásokhoz, a magyar magatartás-mintákhoz igazodjék. Ez a kulturális asszimiláció nagyon is sikeres volt. Jellemző, hogy az 1918 utáni új antiszemitizmusnak egyebek között az volt a baja a zsidósággal, hogy az túlságosan is asszimilálódott. Ami nemzetpolitikai szempontból nézve abszurdum. Egy sikeres politikai nemzet – ahogyan ez nyugaton megfigyelhető –

mindig sokféle elemet olvaszt magába. A magyar zsidók beolvadási törekvése ennél fogva magyar nemzeti szempontból is pozitív fejleményként értékelhető, sikereit csak a beteges antiszemita láthatják bűnnek vagy veszélynek. Később, a kommunizmus korszakában ezt az egész dolgot az komplikálta, hogy az ország szovjet csatlós állammá vált, amelynek hivatalos ideológiája szerint az ún. internacionalizmus vált irányadó elvű, ami minden, a nemzet érdekeivel vagy értékeivel kapcsolatos megfontolást alárendelt helyzetbe hozott.

– Könyvében szó esik a zsidók egyfajta sajátos érzékenységről, amely olykor megkülönbözteti őket más társadalmi csoportoktól. Talán nem tévedek, ha úgy gondolom, hogy elnyomott vagy üldözött kisebbség lévén, a zsidók többsége valóban másoknál érzékenyebb más kisebbségek, például most a bevándorlók problémáira.

– Egy szerzőnek mindig számolnia kell azzal, hogy egyes kijelentései ilyen-olyan félreértésekre adnak lehetőséget. Én egyáltalán nem gondolom, hogy a zsidók úgy általában érzékenyebbek, mint a magyar társadalom bármely más komponense. Csupán *másra* érzékenyek, mint a nem zsidók. Az például látható, hogy a határon túli magyarok helyzetére a zsidók egy része kevésbé érzékeny, mint a társadalom sok más része. Érzékenyebbek viszont a cigányság helyzetére.

– Ismert tanulmányában Bibó azt írja, hogy a két háború között a „zsidókérdés” központi kérdés volt, márpedig ez csak egy beteg társadalomra lehet jellemző. A háború után viszont következett az ügy kibeszéletlensége. Mennyit ártott ez a magyar társadalomnak? Hiszen a szókimondás szabadságával az előítéletek is felszínre kerülhettek.

KP: Ez nagyon nehéz kérdés. A kibeszéletlenségnek vannak előnyei is, ha azt is maga után vonja, hogy a vonatkozó témától az emberek figyelme elfordul. Franciaország például laikus államként határozza meg magát, ami annyit jelent, hogy nem számít, ki milyen vallású vagy származású, erről beszélni sem kell, mert ez nem része a társadalmi együttélésnek. A kibeszélés akkor érdekes és hasznos, ha mögötte nem a gyűlölet szándéka vagy egy általánosításra szánt ítélet húzódik meg, amely eleve abból indul ki, hogy minden zsidó vagy minden keresztény vagy minden muzulmán egyforma. Akkor ugyanis nincs lehetőség a párbeszédre. A problémák kibeszélésére azért van olykor mégis szükség, hogy ki-ki szembenézzen azzal, amit ő maga tett vagy nem tett.

– Én nem is elsősorban a szembenézést, a felelősség vállalásának hiányát nehezményezem, sokkal inkább annak a tudatosítását, hogy mit veszített az ország a holokausztal. Ennek persze meg voltak a történelmi és társadalmi okai. Könyvében kifejti, hogy az újkori magyar történelem elképzelhetetlen lenne az itt élő zsidóság története nélkül, amely az előbbi-

Én inkább beszelnék illiberális blabláról.

nek szerves része. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a magyar zsidók milyen óriási szerepet játszottak a gazdaságban, tudományban, kultúrában, modernizációban. A legkisebb falutól a nagy városokig jórészt zsidók fektették le a gazdaság alapjait.

– Ez a veszteség valóban pótolhatatlan. A náciizmus kiirtotta a polgárság jelentős részét. A polgári tradíciókat hordozó elemek elpusztultak. Különösen a vidéken érezhető az, hogy ott nagyon nehéz lenne polgárságot teremteni. Egy észak-magyarországi városban beszélgettem valamikor 2014-ben az ottani múzeum nem zsidó nyugalmazott igazgatójával. Megkértem őt, hogy mutassa meg nekem azt a városrészt, ahol valamikor, az I. világháború utolsó éveiben az én orvos-szüleim dolgoztak. Sajnos ezt a városrészt lebontották, mondta, majd váratlanul így folytatta: „ebben a városban már nincsen polgárság, hetven évvel ezelőtt elpusztították őket; azóta ez egy egészen más város”.

– Könyvében Ön kitér Szántó T. Gábornak az írására, amelyben Csoórinak a Nappali Hold című fejtegetését kommentálja. Valami olyasféle vélemény fogalmazódik itt meg, hogy van két gyenge identitású neurotikus oldal, a magyar és a zsidó, s egyik sem látja a másik igazságát és nem tiszteli a másik érzékenységét. Én is így gondolom.

– Annak ellenére, hogy én részben pszichológus családból származom, sőt még a feleségem is ezt a szakmát műveli, én magam nem nagyon szeretek pszichológiai kifejezéseket használni. A társadalmi viszonyokat – ebbe a nemzetek is beletartoznak – én inkább politikai terminusokban próbálom elemezni, én ehhez a nyelvezethez értek. Minden tiszteletem Bibóé, de az ő pszichológiai nyelvhasználata olykor félreértésekre ad okot. Ami viszont az idézett kijelentés tartalmát illeti, azzal teljesen egyetértek.

– Nemrég Köves Slomó elég ijesztő képet festett a francia zsidók helyzetéről. Mit gondol erről?

– A francia zsidóság az iszlám előretörése miatt jutott mai szorongásainak állapotába, mert, szemben Magyarországgal, ahol az antiszemita nem titkolják érzelmeiket, s van egy antiszemita párt is, brutális erőszak zsidók ellen nagyon ritkán fordul elő. Franciaországban viszont a bevándorolt muzulmánok részéről sok erőszakos aktusra került sor zsidó intézmények és személyek ellen.

– Mit tud ez ellen tenni a francia kormány? Képes megvédeni a zsidókat?

– A francia kormány a legszigorúbban fellép az antiszemita aktusok ellen, de persze nem tud minden merényletet megakadályozni.

Bevándorolt muzulmánok részéről sok erőszakos aktusra került sor.

Előfizetési akciónk nyertesei

1 éves bérlet a Cirko-Gejzír moziba: Dr. Popper Klára, Budapest

2 jegy a Katona József Színházba: Körösi Sándor, Budapest

2 jegy a Katona József Színházba: Dr. Dömötör Iván, Budapest

1 ingyenes utazás a Mazsike „Határtalan” programjának kulturális zárándoklatára:
Dr. Lövei György, Budapest

1 éves hűségkártya a Bálint Ház rendezvényeire: Vas Péterné, Budapest

1 negyedéves bérlet a Bálint Ház edzőtermébe: Sárosi György, Budapest

Gratulálunk nyerteseinknek!

A technikai részletek ügyében keressék szerkesztőségünket az info@szombat.org címen, vagy munkanapokon délutánonként a +36-1-311-6665-ös telefonszámon.

Hibaigazítás

A januári számunkban megjelent *Ortodox rabbinikus nyilatkozat a kereszténységről* c. cikkünkbe kisebb fordítási hiba csúszott. Az 5. oldalon található mondat helyesen így hangzik:

„Samson Raphael Hirsch rabbi arra tanított minket, hogy a keresztények elfogadták a Zsidó Bibliát mint Ótestamentumot, az I-tení kinyilatkoztatás könyvét.”

Turán Tamás

ADALÉKOK A „NEOLÓG” TERMINUS TÖRTÉNETÉHEZ

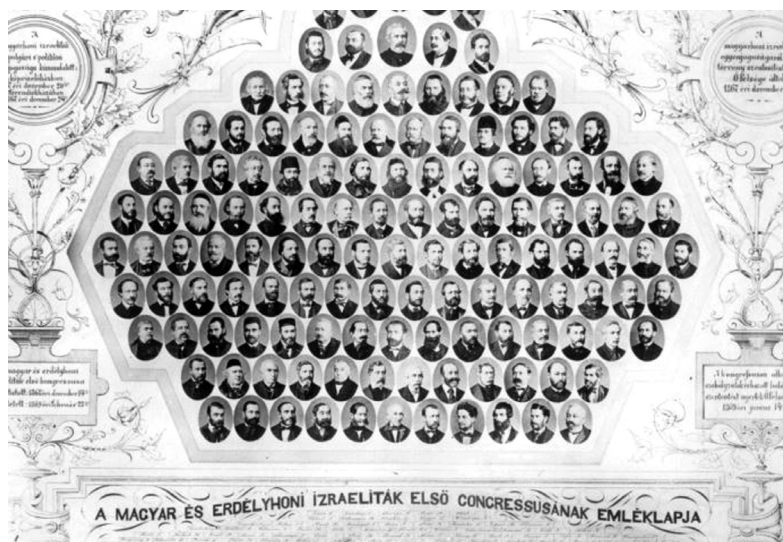
A modern kori Európában kifejlődött „haladó” (az ortodox irányzatoktól elhatárolódó) zsidó vallási irányzatok Magyarországon kialakult válfaját nevezik *neológ* zsidóságnak, avagy röviden: *neológiának*.¹ A szó maga idegen eredetű; eredetileg nyelvészeti-irodalmi kontextusokban használták (mint a nyelvújítás kapcsán Magyarországon a 18–19. század fordulóján), és ma is, ha közkeletűnek nem is nevezhető, mindenesetre hasonló jelentésben – kb. „újszerű kifeje-

név a vallási piacon, azok a számos nyelvi, formai és tartalmi furcsaság között bele fognak botlani a neológia hagyományos elnevezéseinek – *neológ/haladó/kongresszusi*² zsidóság – problémájába is, mint ami szorosan összefügg ezen irányzat hazai és nemzetközi vallási kapcsolatainak és pozicionálásának kérdéseivel. Az alábbi kis adatgyűjtés a *neológ/neológia* fogalmának eredetéhez kíván adalékokkal szolgálni.³

A *Magyar Izraelita* – az első nem-kérészetű magyar nyelvű zsidó sajtótermék, a „haladók” hetilapja⁴ – írja 1862-ben:

„Mindazon hitközségekben, melyekben a viszálykodások eddig nagyobb mérvet vettek fel, két töredék szerepelt, a haladóké, és az újítás elleni; vagy mint közönségesen, de helytelenül nevezni szokás[:] a neológok és az ortodoxok pártja”.⁵

Magyarországon a neológ kifejezést leginkább az ortodoxok használták újító rivalisaikra.⁶ Ez önmagában is indokolja, hogy az említett lap szerzője helytelennek nevezi a neológ-ortodox szóhasználatot. Valószínű fordítva is igaz, legalábbis Magyarországon: az ortodox kifejezést leginkább a haladó zsidók alkalmazták a konzervatívokra.⁷ A *Magyar Izraelita* szerzője persze nem annyira az ellenséges címkézés tényét kifogásolja, mint inkább a címke tartalmát és a mögötte meghúzódó éles szembeállítást a két párt között. A neológ terminus eredetileg újítót jelentett, reformert. Így, szinonimaként, változtatva használta ezeket például a pozsonyi születésű, Bécsben élő (az ottani kormányköröknél a magyar és osztrák ortodoxia érdekében lobbizó, kétes hírű) Ignaz Deutsch, 1857-58-as német nyelvű beadványaiban.⁸ És amit ez utóbbi fogalom jelölt a zsidóságban (ti. radikálisabb vallási újítást), azzal a magyar neológok nem azonosultak. A haladók szerepében szívesen látták magukat, az újítók szerepében azonban nem. A többség legalábbis

Zsidó kongresszus

zés, beszédmod” – használatos sok nyelvben. Hálás téma lesz, egyszer majd, elemezni a neológ irányzat jellegzetes (már évszázada inkább kortalannak, mint újszerűnek vagy megújulónak nevezhető) szótárát, intézményi sajtójának összetéveszthetetlen stílusát. És akik leltárt készítenek majd egyszer, hogy mit jelent (vagy jelentett) a neológia, hogy – újbesszéddel szólva – mit ér ez a márka-

A szegedi neológ
nagyshinagóga

kényelmetlenül érezte volna magát ebben a szerepben.⁹ A berzenkedésre más okuk is volt. A terminus korábban, keresztény kontextusban is használatos volt – ott is eredetileg polemikus és pejoratív értelemben. Eredetileg a protestáns teológiának a felvilágosodás által megújított egyes irányzatait jelölték vele annak kritikusai a 18. század utolsó évtizedeitől kezdve.¹⁰ Van-e ezzel kapcsolata a neológia zsidó fogalmának?

Van, méghozzá igen szoros. Mint a fenti idézet mutatja, a magyar nyelvű zsidó irodalom már az 1860-as évek elején is ismerte a *neológia* terminust. Ez az irodalom a haladók irodalma volt (akiknek törekvései ebben az időben az emancipáció, a magyarosodás és magyarosítás körül összpontosultak) és az 1860-as évek előtt csak igen gyéren létezett – sajtó például, mint a fentiekből kiderült, gyakorlatilag nem volt. A *Magyar Izraelita* idézett szerzője mégis bevett, szokványos dolognak mondja a *neológ*, *ortodox* megnevezések használatát már 1862-ben – márpedig ez azt sugallja, régóta elterjedt szóhasználatról van szó.

Feltehetően a gyorsan magyarosodó, de ekkor még igen erősen német- és jiddis-ajkú magyar zsidóság nem-magyar nyelvű kommunikációjára gondolt – bár talán a magyar nyelvű zsidó szóbeliség is élt e szavakkal. A *neológia* terminus újkori zsidó vallási mozgalmakkal kapcsolatos használata ugyanis évtizedekkel korábbra nyúlik vissza a német nyelvterületen. Bajor-

országban 1837-ben a konzervatív katolikus Karl von Abel került a nagyhatalmú belügyminiszeri székbe, aki mindenfajta újító, rebellis vallási törekvést, legyen az protestáns vagy zsidó, vissza akart szorítani.¹¹ A következő évben leiratot intézett a zsidó hitközségekhez, amelyben a rabbi-állásokra pályázók közül gyakorlatilag kitiltotta a „káros neológiának hódoló” jelölteket.¹² A rendelet megütközést és riadalmat váltott ki a helyi haladó zsidósághoz közelebb és hullámokat vert a német zsidó irodalomban és sajtóban – *Neologenrescript* néven emlegették. A haladókon belül a radikálisabb reform hívei (mint pl. Joseph Aub bayreuthi, később mainzi és berlini rabbi¹³) és a mérsékeltebbek is¹⁴ a maguk szája íze szerint próbálták értelmezni a rendeletet. Eduard Kley, a korai (hamburgi) reform ismert személyisége egy katekizmus-tankönyvének előszavában hosszasan védekezik a *neológia* bélyege ellen, előhozakodva azzal a (reformerek által később is gyakran hangoztatott) érveléssel, hogy Mózes és a próféták is újítók, *neológok* voltak – most bezzeg Bajorországban vallás-tanári állást se kaphatnának.¹⁵ Ennek az ügynek a német-zsidó irodalmi viaskodása terjesztette el feltehetően Magyarországon is a *neológ* terminust.

Néhány évvel később a német zsidó hitközségi életben már *ortodoxia* és *neológia* feszült egymásnak – meg azoknak, akiknek egyáltalán nem volt inyére ez a háborúság, vagy nem találták a helyüket egyik táborban se.

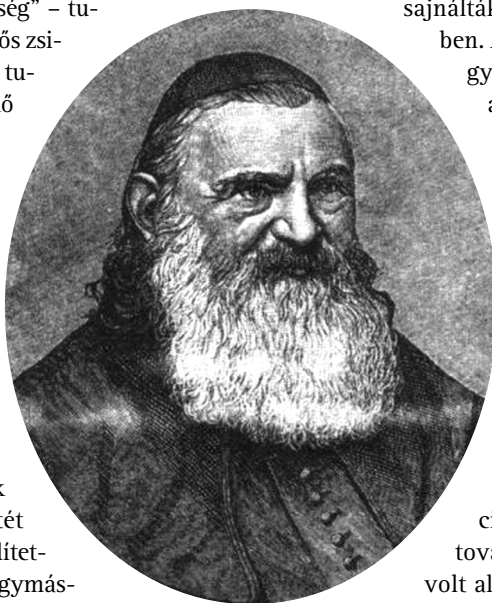
„Nálunk [a Rajna-menti közösségekben] nincs tanítvány és nincs rabbi; az ortodoxia a 18. század holt öröksége, amiben egészséges életcsíráknak nyoma sincs, a neológia pedig nem egyéb, mint élveteg féktelenséggel párosult lapos [vallási] közönyösség” – tudósít egy kölni levelező egy jelentős zsidó hetilapban.¹⁶ Egy vágújhelyi tudósítás szintén magától értetődő módon használja az ortodox-neológ dichotómiát ugyanabban a lapban, 1845-ben: „az utóbbi időben sok idősebb magyarországi rabbi jobblétre szenderült – oda, ahol ortodoxia és neológia kart karba öltve vándorolnak, és ahol örök béke honol”.¹⁷ Ironikus megjegyzése abból az időből származik, amikor haladók és konzervatívok összecsapásai már sok magyarországi hitközség életét megkeserítették – avagy felpezsdítették.¹⁸ Nevet kellett már adni az egymással küzdő pártoknak. Érdekes megjegyezni, hogy később, különösen az ortodox-neológ szakadás (1868-71) után, a magyarországi ortodoxok és neológok (és az ún. *status quo* hitközségekhez tartozók), hol közös temetőbe temetkeztek, topográfiailag megelőlegezve az „örök béke” viszonyait; hol külön temetőbe, vagy legalábbis külön parcellákba, elkülönült közösségeik földi viszonyait megörökítve.¹⁹

Összefoglalva: a „neológia” az ortodoxia által a haladókra ragasztott, eredetileg a keresztény teológia és politika polemikus szótárából kölcsönzött címke, ami feltehetően az 1830-as évek végétől kezdve a német zsidó sajtó révén vált egyre ismertebbé és használtabbá a magyarországi zsidók kommunikációjában.

A *neológ/neológia* terminusok elválaszthatatlanul összekapcsolódtak az említett *ortodox-neológ* szakadással. A *neológ* megnevezést a szakadás után is sokan elutasították,²⁰ a szakadást magát pedig sokan

sajnálták vagy fájlalták a neológia körében. Az azonban kétségtelen (ha a magyar haladó tábor szerepét nézzük az ide vezető hosszú és összetett történeti folyamatban), hogy a szervezeti szakadásra a talajt nagymértékben előkészítették a haladók által adoptált, a zsidó felvilágosodás lényegéhez tartozó, újszerű és éles vallásfilozófiai, fogalmi szakadások és szakítások: vallásilag korszerű és hagyományos/elavult között, vallási forma/ritus és vallási lényeg/érzés között, a vallási és a civil/polgári szféra között – és így tovább. (Ezek azt is jelzik, hogy nem volt alaptalan, amikor az 1838-as bajor rendelet a *neológia* terminusával egy kalap alá vett egyes modern protestáns és zsidó [reform-]irányzatokat.) Az utójára említett éles distinkció önmagában is elegendő volt ahhoz, hogy a speciális magyar körülmények között a magyar zsidóságon belül visszafordíthatatlan szervezeti szakadást idézzon elő – ahogyan ezt a neológia egyes tisztán látó személyiségei (mint pl. Kármán Mór) is világosan felismerték már a kongresszus előtt.²¹ De ugyanez a distinkció később a neológ táboron belül is jelentős feszültségekhez vezetett a „laikus” (világi) vezetés és a rabbik között.

A szerző az MTA TK Kisebbségkutató Intézet főmunkatársa

Löw Lipót pápai, majd szegedi neológ rabbi

Fia, Löw Immanuel szegedi neológ főrabbi, aki a Horthy-korban a Parlament felsőházában a neológ zsidókat képviselte

JEGYZETEK

1 A Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége (Mazsihisz) jelenlegi tag-hitközségeinek többsége is ehhez az irányzathoz tartozónak vallja magát. A neológia történeti kialakulásáról jelentős szakirodalom áll rendelkezésre; újabb feldolgozások: Jacob Katz, *A House Divided: Orthodoxy and*

Schism in Nineteenth-Century Central European Jewry (Hanover, N.H.: Brandeis U. Pr., 1998), kül. 31-47, 89-95, 137-165; Nathaniel Katzburg, *Fejezetek az újkori zsidó történelemből Magyarországon* (Bp.: MTA Judaisztikai Kutatócsoport – Osiris Kiadó, 1999), 36-115; Komoróczy Géza, *A zsi-*

- dók története Magyarországon (Pozsony: Kalligram, 2012), I, 865-1188 (kül. 1028-1188); II, 13-170 (kül. 101-170).
- 2 Az utóbbi terminus az 1868. december – 1869. február között megrendezett ún. Izraelita Egyetemes Gyűlésre utal, ami szakadáshoz: az ortodoxia neológiától való szervezeti elválásához vezetett.
- 3 A német nyelvterületen keletkezett (és kisérszben a magyarországi) latin betűs német nyelvű zsidó sajtó jelentős része hozzáférhető egy német (sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/nav/index/title), és egy osztrák (anno.onb.ac.at/) digitális adatbázisban. Bár az optikai karakterfelismerő programok egyelőre viszonylag rossz hatásokkal működnek (különösen a számunkra fontos régi, gótbetűs anyagot illetően), ez máris fontos segédeszköz a kutatás számára. A magyarországi magyar-, héber-, jiddis-, német- (és héberbetűs német-) nyelvű zsidó irodalom és sajtó (melynek digitalizálása gyerekcipőben jár) sok érdekes adatot tartogathat, és átvizsgálásra vár.
- 4 Scheiber Sándor – Barabás Györgyi, *Magyar zsidó hírlapok és folyóiratok bibliográfiája* (Bp.: MTA Judaisztikai Kutatócsoport, 1993), no. 2, p. 32.
- 5 „Hitközségi mozgalmak”, *Magyar Izraelita* 2 (1862), 40. sz. (okt. 8), 335. o. A cikk szignálatlan, szerzője feltehetően a felelős szerkesztő, Mezei Mór.
- 6 Nathaniel Katzburg, *הנהגה המרכזית של הקהילות בהונגריה, 1939–1870* [A zsidó hitközségek központi vezetése, 1870–1939], *Zion* 50 (1984/85), 379, n. 1; Komoróczy, *A zsidók története Magyarországon*, II, 121-122. Katzburg szerint az ortodoxok csak a „kongresszusi viták kezdetétől” (valószínű a kiegyezést követő időszakot érti ezalatt) használták a *neológia* terminust; másrészt feltételezi, hogy a magyar ortodoxok Samson Raphael Hirschtől vették át a szót (aki legálább 1860-tól használta).
- 7 Ld. pl. *Magyar Izraelita* 1 (1861), pp. 81, 95, 137, 322. A magyar ortodoxia önelnevezéseiről ld. Komoróczy, *A zsidók története Magyarországon*, II, 78-79. (A könyvben gyakran szereplő [autonóm] *hittörvényű* terminus – így magyarították az ortodoxok a német *gesetzentreu* terminust – elírás, helyesen: *hittörvényhű*.) A 19. sz. első feléig azok, akik másutt egyáltalán – ritkán – használták a terminust, jellemzően nem a haladók voltak: Joseph Wohlgemuth, „Etwas über die Termini ‘Orthodoxes und gesetzentreu Judentum’”, *Festschrift zum siebzigsten Geburtstage David Hoffmann's* (hrsg. S. Eppenstein et al., Berlin: L. Lamm, 1914), 435-458. Szerző szerint Löw Lipót is csak az 1850-es évektől használta az *ortodoxia* terminust (ibid., 443-444, n. 1). Ez kissé pontatlan: használta az 1847-ben írt *Zsidó valláselvek, megállapítva a nagy Sanhedrin által* [...] c. könyvében például (Pápa: A Ref. Főiskola betűivel, 1848), 9. Az *ortodoxok* szót az 1849-es egyenjogúsítási törvény indoklása is használta, szembeállítva a *reformhajtókkal*.
- 8 Israel Levi Kohn [Gerson Wolf] (hrsg.), *Beitrag zur Geschichte jüdischer Tartuffe. Eingaben an das ehemalige k.k. Cultusministerium in Wien über die religiösen Zustände der Juden in Oesterreich* (Leipzig: C. G. Naumann, 1864), 11-12, 17-18, 20, stb.
- 9 Talán ez a hezitálás vagy kényelmetlenség-érzés is vezeti a cikk szerzőjének tollát a *haladók* vs. *újítás ellenei* aszimmetrikus terminusok használatában, a *haladók* vs. *haladás ellenei*, vagy a *újítók* vs. *újítók ellenei* szimmetrikus, frontális ellentétpárjainak használata helyett.
- 10 H. D. Betz, et al. (hrsg.), *Religion in Geschichte und Gegenwart* (4. Aufl.), Bd. I (Tübingen: Mohr, 1998), 945-946.
- 11 Heinz Gollwitzer, *Ein Staatsmann des Vormärz: Karl von Abel 1788-1859. Beamtenaristokratie – Monarchisches Prinzip – Politischer Katholizismus* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1993), 460-462.
- 12 „[...] wird [...] hierdurch eröffnet, daß Se. Majestät der König für die zu besetzenden Rabbinate nur gründlich gebildete und zugleich den echten mosaïschen Glaubenslehren und Ceremonial-Satzungen treu anhängende, nicht verderbliche Neologie huldigende Kandidaten fortan bestellt und resp. bestätigt wissen wollen.” A rendelet szövegét közli: *Allgemeine Zeitung des Judentums* 2 (1838), no. 153 (22. December), [616] – a legfontosabb (Magyarországon is széles körben olvasott) korabeli zsidó újság.
- 13 Joseph Aub, *Betrachtungen und Widerlegungen. Erstes Heft: Betrachtungen über die den Mosaismus und die Neologie der Rabbinen betreffende Königl. Bayer. Ministerial-Entschliebung* (Nürnberg: Riegel und Wiesner, 1839). A szerzőről lásd: *Biographisches Handbuch der Rabbinen*, hrsg. Michael Brocke und Julius Carlebach, Teil 1: *Die Rabbinen der Emanzipationszeit in den deutschen, böhmischen und großpolnischen Ländern 1781-1871*, bearbeitet von Carsten Wilke, Bd. 1 (München: K. G. Saur, 2004), 152-154; Michael A. Meyer, *Response to Modernity: A History of the Reform Movement in Judaism* (New York – Oxford: Oxford U. Pr., 1988), 105.
- 14 M[ei]er Bierheim, „Geschichtliche Uebersicht der inneren israelitischen Verhältnisse in Bayern” (és a szerkesztő, Marcus Jost e cikkhez fűzött megjegyzését), *Israelitische Annalen* 1 (1839), Nro. 7 (15. Februar), [49]-53; *Allgemeine Zeitung des Judentums* 3 (1839), no. 60 (18. Mai), [239]-240. A szerzőről ld. Wilke, ibid. 192.
- 15 Eduard Kley, *עדות יהודה, Catechismus der mosaïschen Religionslehre* (3. Aufl.; Leipzig: Karl Rüdell, 1839), VII-IX. Hosszasan idéz az előszóból az *Israelitische Annalen* 1 (1839), Nro. 33 (16. August), 262. 1844-ben a Bajorországgal szomszédos Hessen sem hajlandó *neológiára* hajló rabbikat beiktatni – *Der Orient* 5 (1844), no. 36 (3. Sept.), 273-274.
- 16 „Wir haben keine Schüler und keine Rabbiner; die Orthodoxie ist nichts als ein todes Erbtheil des achtzehnten Jahrhunderts, ohne eine Spur von Lebenskeim, und die Neologie nichts als platter Indifferentismus, mit sinnlicher Schrankenlosigkeit gepaart.” – *Der Orient* 4 (1843), no. 38. (19. September), p. [297]. Egy korai „harmadikutas” megnyilvánulás, Nagyikallóbból: *Magyar Izraelita* 1 (1861), 10. sz. (márc. 7), 81-82.
- 17 „Von den alten Rabbinen Ungarn's gingen seit Kurzem mehr in ein besseres Leben ein, in jene seligen Gefilde, wo Orthodoxie und Neologie Arm in Arm wandeln und ewiger Friede herrscht [...]” – *Der Orient* 6 (1845), no. 14 (16. März), 112.
- 18 Győrből való tudósítás: „[...] itt Győrött pártoskodásról szó se lehet, és a legszebb békében (érdeketlen közönyösségekben?) élünk [...]” – *Magyar Izraelita* 1 (1861), 17. sz. (ápr. 25), 136.
- 19 Hasznos és tanulságos volna egy kutatás, ami tisztázná a temetkezési viszonyokat az említett szempontból azokon a magyarországi településeken, ahol a három irányzat közül legalább kettő saját hitközség által képviselve volt.
- 20 Mezey Ferenc, „Szemle”, *Magyar Zsidó Szemle* 8 (1891), 331; Neumann Ede, „Az Országos Értekezlet”, *Magyar Izrael* 5 (1912), 43-44; 8 (1915), 150.
- 21 Kármán Löw Lipóhoz írt leveléből idéz Venetianer Lajos, „A magyar zsidóság szervezetéről”, *Egyenlőség* 22 (1903), 34. sz. (aug. 23), 4; vö. 40. sz. (okt. 4), 6. (Ugyanez különlenyomatban: Bp.: Brózsza Ottó, 1903, 7, vö. 25-26.) Kármán a neológia liberális „balszárnához” tartozott.

„VETÍTŐVÁSZON MÉG SOHA NEM VOLTAM”

Bálint Andrással Heltai Jenőről beszélget Szegő János

Bálint András igazgatói irodájában ülünk. A falon plakátok, megannyi nagyszerű előadás lenyomata. Préselt emlékek. Egymással és velünk így néznek szembe Bálint András korábbi önálló estjeinek hősei: Arany János, Márai Sándor, Radnóti Miklós. Hozzájuk társul most, szimbolikusan kettejük közé kerül 1944-es Naplójával és a köré épülő szellemidézőssel Heltai Jenő alakja is.

Forrás: Radnóti Színház

Heltai Jenő
és Bálint András

– Heltai Jenőt talán úgy szeretjük, hogy nem olvassuk. Kor- és pályatársai közül Molnár Ferenc és Szép Ernő helyzete picit más, ők elevenebben vannak jelen. Te miképpen találkoztál Heltaival?

– Két éve volt itt a Radnótiban az *Irodallam* című sorozatunk, amit Dinnyés Dániel zenésszel találtunk ki. Először senki nem akart jelentkezni, hát elkezdtem én egy Heltai-esttel. Volt benne néhány klasszikus szonon. Például ez az örökbecsű: „Mert dalaimnak azt a részét / Mely túlnyomónak mondható, / – Minek tagadjam gyöngeségem – / Kegyedhez írtam, kis Kató...” és a frappáns *Pro domo*, meg egy-két személyesebb vallomástöredék. Akkor Győrei Zsolt dramaturg sokat segített nekem a felkészülésben. Ő néhány éve összeállított egy kétkötetes Heltai breviáriumot, remek válogatás. Nagypám, Bálint Zoltán építész amúgy ismerte Heltait. Egy évben is születtek. A családi legenda szerint Párizsban találkoztak. Heltai nagyon szegény volt, nagypám megkérdezte, hogy mit csi-

nál. „Várom a Messiást” – válaszolta vigyorogva Heltai. „És?” – kérdezte tétován nagypám, mire Heltai így felelt: „Megjöttél! Adjál kölcsön 100 frankot!”

– Az eddig kéziratban lappangó *Napló* szövegei mellett az előadás részét képezik még Heltai-kuplék, anekdoták, visszaemlékezések, más művekből átemelt részletek.

– Van néhány: Deák Ferenc temetési jelenete, Heltai polémiája nagybátyjával Herzl Tivadarral a zsidók államáról, Szomorú Dezső fejedelmi macskája, Heltai szivarozási életműve. Remekül megformált, sokatmondó adomák ezek. Az utolsó kötetből, mely halála évében jelent meg (*Színes kövek*) van egy mondat Kacsóh Pongrácról. „Kacsóh Pongrác költő, igazi nagy költő. Muzsikája egyszerű és üde, mint a magyar falu akácfája.” Szerkesztő típusú ember vagyok. A *Napló* az alap volt, a kályha és eköré építettünk egy szándékoltan nyitottabb szerkezetet, bővíthető-cserélhető elemekkel.

– Attitűdre, ahogyan Heltai helyzetére és lehetőségeire tekint, emlékeztet Máraira. Ironikus, hűvös, pontos. Idegen a saját életében valamelyest, ez meg is védi és el is választja a világtól.

– Igen, hiába az egy emberöltő különbség, erős alkati rokonság volt köztük. Ezt hangsúlyozni is szerettem volna.

– Te milyen szöveget kaptál?

– Egy hétszáz oldalas gépiratot, az eredeti másolatát kaptam a jogörököstől. Heltai amúgy többször nekikezdett ennek a naplónak. Ő, „a vén vándorlegény” mindig dolgozott. Egész életében. Novellák, regények, drámák, versek, szononok, rengeteg fordítás. Ebben az időben ebbe a naplóba jegyezt fel minden fontos eseményt, akkurátusan pontos dátumozással.

– Az egész előadás ironikus-reflexív visszatérő motívuma, rájája a *János vitéz*.

– Ez a rendező, Deák Krisztina ötlete volt: Heltai viszonya ehhez az operetthez, és a mű hihetetlen utóélete, hatástörténete. Ezek a dalszövegek végigkísérték az életét, és ebben az időben mentették is, hisz ebbéli érdemei miatt védettebb volt egy ideig. Arról az abszurd helyzetről nem is beszélve, hogy a rádió egész nap ezt játszotta, de ezt ő, mint zsidónak minősített lakos nem hallgathatta, be kellett szolgáltatnia a készülékét.

– Olyan itt nekem ez a Darvas Ferenc által többször is visszajátszott motívum, mint Bartók *Concertójában* az idézet...

– ... „Szép vagy, gyönyörű vagy Magyarország” – igen, valamelyest hasonló híd.

– Egyszerre triviális, univerzális, provinciális és valahogy benne van a magyarsághoz való viszonya is, annak a transzcendenciája és ironiája. Hogy miképpen lehet magyar Heltai, hogy mennyire engedik neki. Mintha Heltai története egyszerre lenne az asszimiláció tragédiája és evidenciája. Hogy nincsen más lehetőség.

– Egy barátom ugyanezt mondta, szó szerint. Hogy az előadás az asszimiláció totális tragédiája. Én nem így látom. Személyesen sem, és az előadáson keresztül sem. Nem erről szól az estem. Nagyapám is megkeresztelkedett, elvett egy horvát katolikus lányt. Heltai a harmincas években keresztelkedett ki, de ennek pontos dátuma nem ismert. Bárdos Lajos volt a keresztapja. Ezen a ponton Heltai sorsvállalása kísértetiesen emlékeztet engem Radnóti Miklósséra, aki Borba is magával vitte a keresztlevélét, Fifitől egyik utolsó tábori levelezőlapján pedig fehér karszalagokat kér. Heltai is akként vélekedik, hogy ha annyi jót kapott attól az országtól, amelynek a nyelven ír, akkor a rosszat is el kell fogadnia, nem kérhet mentességet. Aztán három hét múlva a felesége elintézi neki a mentességet. Mégis beadta. Így ír erről, pontosan reflektál erre: „Én tulajdonképpen feledékeny, ostoba, pózozó ember vagyok. A pátosz írásaimból ragadt rám, ez részint a líra, részint a humor eszköze volt, aztán lustaságom következtében rutinná és modorra süllyedt. Nem gondolom végig a dolgokat, ennek következménye az, hogy hallgatás és fecsegés közt imbolygok ide-oda. Talán ezért kaptam alaptalanul és rendkívül érdemtelenül a *bölcs* nevet.”

– Heltai miközben nagyon is igyekezett megfelelni másoknak, beolvadni a közegekbe...

– ...a *Tatjana*, *szőke, zöldszemű orosz lány* kezdetű verstörődék is ezt mutatja eklatánsan. Ezt most találtam a hagyatékban. A szovjet katonalánynak is akart tetszeni. Ő színházigazgató volt, PEN-klub elnök volt; egyfajta intézményesült kedvesség is jellemezte.

– Rengeteg cinizmussal és ironiával kiegészülve. És Heltai nagyon kritikus az asszimilációval kapcsolatban, miközben maga is ebben látja az egyedüli utat és lehetőséget.

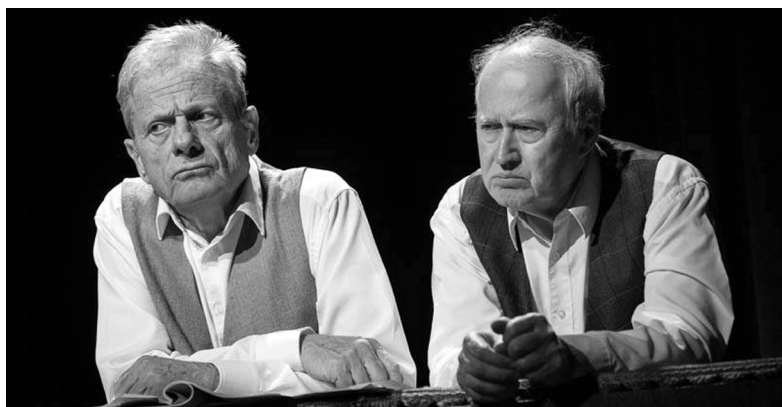
– Erre gondolsz, ugye? „A magyarországi zsidó azért olyan hitvány, mert hitvány a magyar úr is. Az izgága,

léha, dorbézoló, kártyás, kurválkodó, kultúrálatlan magyar fickó és a tolakodó, elbizakodott, szemtelen, ordináre módon viccelő zsidó jampec között nincs különbség. Talán csak az, hogyha a gőgös magyar valamikor százkoronással gyújtott pipára, a feltűnési tébolyban tomboló zsidó ezerkoronással gyújtott cigarettára.” Igen, ez is Máraira emlékeztet engem, nagyon hasonló gondolataik voltak.

– Herzl Tivadar pedig 1889-ben Bécsben győzködi unokatestvérét arról, hogy legyen az önálló zsidó állam magyarországi agitátora, mert „azt mondtad, nem vagy zsidó, magyar vagy. Hallottam én ezt jó néhány európai nyelven, de vigyázz! Egyszer majd az orrod alá dörgölök, hogy nem vagy magyar. De akkor már késő lesz!”

– Heltai ekkor 18 éves, magyar író akart lenni. Nem akart se nyelvet, se kultúrát, se nemzetet váltani. Ne feledd, Heltai olyan klasszikus magyar darabok szerzője, mint *A néma levente*.

– Bajor Gizi is milyen sok történetben bukkan fel: nálad, Vajda Miklósnál. Igazi kulcsfigura.

– Nekem a férje, Germán Tibor professzor vette ki a mandulát 1949-ben, de a fele valahogy visszanozott. Azóta kérdezik is a gégészek, ha belenéznek a torkomba, hogy ki nem vette ki rendesen ezt a mandulát. Én meg mondom, hogy a Germán Tibor. Erre elhallgatnak.

– A zongorista Darvas Ferenc is szereplője ennek az önálló estnek.

– Három dramaturgiai csúcsponton odamegyek a zongorához és ő is reagál az adott helyzetre. A végén pedig odaülök a zongorájához. Ő egy társ. Rádadásul jelmezcipőben van a színpadon és nem az állandó tornacipőjében.

– Két erős kép keretezi az előadást. Álló és mozgó. Az elején és a végén is ballonkabátban állsz szemben a nézőtérrel. Rajtad és mögötted pedig filmfelvételek peregnek. Az elején a bevonuló németek, a végén pedig a szovjet hadsereg megy át rajtad. Az emberi arc a történelemmel szemben és a történelem mögött.

– Ez volt az egyetlen szerep, amit még nem állt módomban játszani: vetítövásznon még soha nem voltam.

Bálint András és
Darvas Ferenc

- Hogyan jelent meg a zsidó téma a műveiben?
- Miért tartotta fontosnak a témát, vagy azt, hogy zsidó karaktert szerepeltessen?
- Milyen szerepet töltenek be könyveiben e karakterek, ha a téma nem közvetlenül érinti a zsidóságot, mi a dramaturgiai jelentősége zsidóságuknak a művekben?
- Miben látja e figurák sajátosságait, és hogyan próbálta érzékelteni?

Folytatjuk tavaly áprilisban elkezdett sorozatunkat, melyben ezúttal két íróat kérdezzük a műveikben megjelenő zsidó tematikáról.

Láng Zsolt

„NAPONTA VÉGIGMENTEM A ZSIDÓKORZÓN”

Szülővárosomból, Szatmárnémetiből közel húsz-ezer embert deportáltak, a város lakosságának egynegyedét kiirtották. Erről én nagyon sokáig semmit nem tudtam. Naponta végigmentem a négyzetes főter Zsidókorzónak nevezett oldalán, anélkül, hogy a névvel kapcsolatban bármiféle felismerésre jutottam volna. Aztán kirajzolódott egy múlt, amely távol állt attól a múlttól, amelyet a jelenem hazudott magának. Megrendültem. És lassan-lassan újragondolódott bennem minden, a kutyatartás módozataitól a szerelemig... De ezt jelen időbe kell tennem: újragondolódik.

Ugyanakkor nekem nincs zsidó témám. Magamról írok olyankor is, ha elbeszélésem szereplőjét nem Láng Zsoltnak hívják. Eremie, ortodox szerzetes, saját identitását kutatja, természetes, hogy felkelti érdeklődését Bazilides, akivel Kolozsváron találkozik, és aki hithű

zsidó, templomba és rituális fürdőbe jár, miközben magát magyarnak mondja... Bori, másik könyvem gimnazista főszereplője, miután az iskolájával szemközt ház keramittéglás falán felfedez több száz nevet, és kideríti, miként kerültek oda, azt kérdezi, hogy vajon a nagyapja, aki 1944-ben a város egyik tekintélyes polgára volt, pertuban polgármestertől csendőrpáncsnokig a potentátokkal, miért tűrte némán, hogy legjobb barátját gázkamrába hurcolják... Az én válaszaim, ha egyál-

talán válaszoknak nevezhetők, írás közben születnek. Akárcsak a könyvbeli alakok is. Filmes barátommal nemrég fejeztünk be egy forgatókönyvet, az 1700-as évek elején játszódik, protestánsok és katolikusok halálos gyűlölködéséről szól. Miközben írtam, számomra is váratlanul felbukkant a történetben Izsák, a munkácsi rabbi unokája... Egész egyszerűen szükség volt rá,

az ő emelkedettségére, őszinteségére, derűjére, arra az emocionális pluszra, amivel a létezés értelmére rávilágít, végtelen könyörületére, amellyel a szenvedőkhöz hajol. Az ő alakjának ihletője Avigdor Hameiri memóriakötete volt. Lenyűgözött az ott megjelenő világ, a haszid nagypapa csodás figurája. Még Munkácsra is átutaztam, elmentem Ódávidházára, ahol persze semmit nem tudtak arról, hogy a falu szülötte a modern héber irodalom egyik megalapítója... Szóval, jóllehet könyveimben tényleg vannak zsidó szereplők, nem témám semmiféle „származás”. Olyan környezetben nőttem fel, ahol folyton azt nézték, ki magyar, ki román, ki zsidó, ki cigány, ismerem, hova vezetnek a förtelmes hazugságok, ezért aztán egészen biztos vagyok abban, hogy a pusztulás elkerülésének egyetlen esélye nem a faji különbözés, hanem az etnikumok fölötti szabadság. Ennek csodáját 1989-ben megélhettük, a magával ragadó élményét soha nem fogom elfelejteni. Fertőző a rassz vad irracionálisa. Nem azt mondom, hogy aki a származásról beszél, sovíniszta, antiszemita, magyarfaló, cigányozó, oláhozó, hanem azt, hogy ez egy avított szempont. Függetlenül attól, hogy az illető az utca embere vagy történelemtudós, rossz következtetések martalékává válik.

A *kondér* című szövegemben kicseréltem egymás között az Erdélyben élő népek neveit... Sorba vettem a sztereotípiákat, meséltem nagypapmról, aki a legnagyobb zsidó nevét két éves koromban skandáltatta velem: Szé-che-nyi, meséltem a szorgos és tiszta cigányokról, akik a könyvnyomtatást és a városépítést hozták Erdélybe, a magyarokról, akik vagy nagyon

okosak, vagy nagyon buták, de inkább okosak: Teller Edétől Jézus Krisztusig meg Marx Károlyig magyar volt mindenki, idéztem a románok első emberét, aki nemcsak a magyarországi, hanem az erdélyi románok miniszterelnökének is nevezte magát... Visszatérve korábbi állításomra, nem hiszem, hogy egy közös kondérban minden sajátosságunk szétfőne. Nagyanyám konyhájában a töltöttkáposzta is, a csólint is, a juhtúrós puliszka is az asztalra került. A saját felsőbbbségük öblében lehorgonyzott kultúrák szétkorhadnak, aztán csendesen elsüllyednek.

Van itt mellettünk, bennünk egy iszonyú tömegű fekete bolygó, gravitációs erejével minden mozgulatunkat befolyásolja. Hullahegyekből van összegyűrva... Sokan ma sem tudnak róla, pedig létezik, eltéríti mondatainkat, tetteinket. Auschwitz után nemcsak zsidóvicceket nem tudnék mesélni, de azt sem tehetem meg, hogy ne fogadjam be a menekülteket.

Harmadik elemista voltam, és négy másik fiúval eltörtük valakinek a lábát, mert nem akarta megmutatni, milyen a füttyje. A zsidó füttyje. A lábát vagy a karját... Arra viszont tisztán emlékszem, hogy bennem örült tetszeni vágyás működött. Ki akartam érdemelni, hogy a világ ügyesnek, hasznosnak tartson, és nyilvántartásba vegyen az eminensek között. A jólfésültség ópiumától kábultan nem gondoltam, hogy rosszat teszek. Ma nagyon nyomaszt ez a dolog. Úgy érzem, nagyszüleim is így jártak, ők is csak népük hasznos polgárai akartak lenni. Meg a szüleim is. És most, hogy beláttam e jólneveltség mögé, az ő tájékozatlanságukat is nekem kellene epikailag megfogalmaznom.

Nem akarta megmutatni, milyen a füttyje.
A zsidó füttyje.

Trauma és utóhatás

Szemináriumsorozat a vészkorszak és a másodgeneráció irodalmáról a *Szombat* folyóirat szervezésében, Szántó T. Gábor vezetésével

Keddi napokon, 18.00-kor a Bálint Házban (Budapest VI., Révay u. 16.)

Jelentkezni, olvasni és beszélgetni a művekről sosem késő!

Időpontok:

- **Február 9.:** Ida Fink novellái – Vendéglőadó: Menyhért Anna
- **Február 23.:** Radnóti Miklósné Gyarmati Fanni: *Napló*. Nőiség, modernitás, genderkérdések, női traumák – Vendéglőadó: Földes Györgyi, az MTA Irodalomtudományi Intézetének tudományos munkatársa

Részletek: <http://www.szombat.org/szeminarium>

Tandíj: óránként 600 Ft – Előre váltható bérlet: 3000 Ft

Jelentkezni a szanto@szombat.org e-mail címen, vagy délutánonként a **311-6665**-ös telefonszámon lehet.

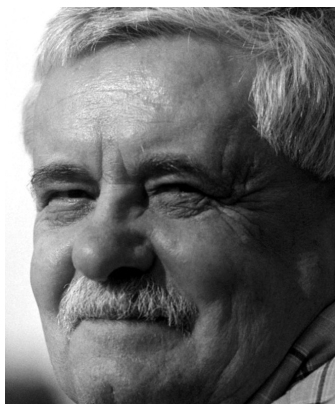
Támogató/supported by: the L. A. Pincus Fund for Jewish Education in the Diaspora, Israel

Partnerek: Bálint Ház, Magyar Zsidó Kulturális Egyesület, Szombat Alapítvány

Végel László

KISEBBSÉGI ÉS ZSIDÓ SORSOK

Soknemzetiségű környezetben élek a szerbiai Vajdaságban, miközben az állam neve többszöri változáson ment keresztül, a polgárok maradtak. Az etnikai, valamint a kulturális sokféleség világában érthető a zsidók jelenléte a prózámban. Az Áttüntetések című regényemben feltűnik egy zsidó fiatalember, ám nem közvetlenül, hanem közvetve. Egy magyar ifjú alakítja a kamasz zsidó szerepét. Fikció játszik a fikcióban.

A zsidó szereplő fikció a fikcióban.

Az 1983-ban írt regény története 1941-ről szóló, 1968-ban írt 1941-ről szóló betiltott forgatókönyv alapján. Tíz év múlva, vagyis a hetvenes években mégiscsak film készülhet. Csakhogy ez már nem a régi „álom”. A 68-as nemzedék árulásáról, vagyis lelkiismeret-furdalásáról szóló film főszereplője Szőnyi Péter, aki az 1941-ben játszódó történet egyik zsidó szereplőjének szerepét játssza. Tehát egy szerepben találkozunk a magyar fiatalember 1968-ból és a zsidó fiatalember 1941-ből. A kis Lövinger 1941-ben a kommunistákhoz csatlakozik, hogy ily módon szálljon szembe a fasizmussal. A kommunisták azonban cserben hagyják. Szőnyi Péter viszont a '68-as események résztvevője, tanúja az eszmék vereségének. Újfent a kommunisták hagyják cserben.

A regény 1984-ban jelent meg. A zsidó-magyar (kisebbségi) szerepek összeolvadása végül is arról szól, hogy a zsidóknak és a nemzeti kisebbségieknek, ez esetben a vajdasági magyaroknak, közös sorsuk van, vagyis a zsidó motívum a magyarral párhuzamos. Nincs konfrontáció. Mi több! Későbbi esszéimben (Hontalan esszék, Jelenkor, Pécs) azon töprengtem, hogy a magyar kisebbségi identitás meg-

őrzésekor tanulságos lenne a zsidó tapasztalatokra (is) alapozni.

A zsidó szereplő tehát „csak” fikció a fikcióban. A jelenséget azal tudnám magyarázni, hogy a környezetemben nem merült fel a zsidókérdés. A nyelvi különbségek, meg a hatalmi pozíciók miatt a szerbek, illetve a németek nemzeti jellegű különbsége, konfrontációja inkább felbukkant. Ilyen légkörben szocializálódtam, így értem meg a gimnáziumi éveket, majd az egyetemi tanulmányok

idején az irodalmi élet részese lettem. Megismerkedtem idősebb értelmiségiekkel, írókkal. Emlékeim szerint tőlük sem hallottam antiszemita felhangokat, vagy a zsidókat érintő specifikus, pozitív vagy negatív nyilatkozatokat. Nemzedékem egésze hasonló körülmények között élt. Az idősebb vajdasági magyar írónemzedék sem feszegette különbözőségek kérdéskörét. Talán amiatt voltak óvatosak (erre csak több évtized múltán gondoltam), mivel a titói nemzetpolitika komolyan vette és büntette a nacionalista kilengéseket. Megtörtént, hogy akkor is fegyelmezett, amikor nem volt indokolt, ugyanakkor azonban a legtöbbször megalapozott volt a vád.

Az Áttüntetések tehát a kisebbségi magyar, illetve zsidó identitásformák hasonlóságára utal. Talán ennek tudható be, hogy a regény ezen aspektusára Budapesten nem figyeltek fel. Kezdetben talán azért, mert nem volt szabad róla beszélni, később pedig amiatt, mert egy konfrontatív diskurzus kerekedett felül, amely nem tartotta fontosnak a párhuzamos értelmezésem. Nem az volt napirenden, amiről én írtam.

A hatvanas években ugyanis egyre gyakrabban utaztam Budapestre, az írók között barátokra lel-

tem, azonban fogalmam sem volt a hovatarozásukról, nem érdekelt ki a zsidó és ki a magyar. Barátaimat nem a ki kicsoda szerint választottam, hiszen ezt a mércét nem is ismertem, inkább az ízlésbéli hasonlóság és a rendszerkritikusság szempontjai vezéreltek. Először a nyolcvanas évek elején szembesültem a kérdéssel, éspedig Budapesten, amikor is többször is szememre vetették, hogy zsidókkal barátkozom. Értetlenül bámultam magam elé. Idővel egyre többen világosítottak fel, hogy bennük nem elég erős a nemzeti érzés, ami nem volt összhangban a tapasztalataimmal, mert kisebbségiként azt tapasztaltam, hogy a nyolcvanas években a magyar demokratikus ellenzék tagjai, a magyarok is, a zsidók is, nagyobb empátiával érdeklődtek a kisebbségek helyzete iránt, mint az utána következő nemzedékek tagjai, legyenek azok zsidók vagy magyarok. Manapság a zsidók is, a magyarok is inkább be vannak zárva a magyar világba, a magyar irodalmi kánonokba, mint a nyolcvanas években.

Időközben a zsidó szellemiség mibenlétéről Danilo Kištől hallottam, akinek a műveit szívesen olvastam, és akivel először beszélgettem a kérdéssről. A Manzárd című kisregénye a holokausztról szól, későbbi regényeiben (Kert, hamu (1965), Fővényóra, 1972)) pedig egyre jobban elmélyült a zsidó sorskérdésekben. Az anyja pravoszláv vallású montenegrói, az apja magyar zsidó volt, akit végül Auschwitzban küldtek gázkamrába. Ő volt az első, akivel őszintén körbe tudtam járni a kérdéskört. Későbbi interjúiban nyilatkozta, hogy őt valójában zsidóságra ítélték. Családjában nem ápolták a zsidó hagyományokat, amikor zsidó származása miatt egyre több hátrányos megkülönböztetésben részesült, íróként arra kényszerült, hogy zsidó származású emberekről írjon. Olyan zsidónak számított, akit mások tettek meg zsidóvá, minek folytán a zsidó sorsban mártíriumot látott. A szerb nacionalizmus felébredése erősítette benne a zsidó öntudatot. Akkoriban őt kozmopolitizmussal vádolták és más hasonló jelzőkkel illették. Ugyanezt fedeztem fel egy másik, számomra példaértékű íróban, Aleksandar Tišmában is. Naplójának tanúsága szerint a zsidó identitás a szerb nacionalizmus fellángolásakor fogalmazódott meg benne, olyannyira, hogy az izraeli állampolgárság megszerzése is megfordult a fejében. Hasonló tapasztalatokat szereztem jómagam is, történetesen a szerb nacionalizmus tombolásakor éreztem, hogy a magyar identitás, a kisebbségi létezés egyre meghatározóbb.

Az Áttűntetések című regényem ezt a kényes helyzetet, kínos egyensúlyt vetítette előre. A bennem lassan kialakuló zsidóképet mindenekelőtt Danilo Kiš novellafüzére gazdagította, a Borisz

Davidovics síremléke (1976), amelyben a zsidó értelmiségiek forradalmi illúzióiról ír, arról, hogy felépíthető az igazságos társadalom. Ezen a nyomvonalon írtam meg a kisebbségi illuzionizmust, amelyet Szőnyi Péter képviselt. A '68-at! Mintha Deleuze és Guattari gondolata igazolódott volna be. „Csak a kisebbségi nagy és forradalmi”, írta a két francia irodalomtudós a Kafkáról szóló könyvében. Vagyis a kisebbségi identításban a forradalom nem csak politikai kérdés, hanem forradalomra inspiráló léthelyzet. Épp úgy, mint Danilo Kiš nevezetes könyvében a Borisz Davidovics síremlékében.

A zsidó és a kisebbségi sztereotípiák idővel egyre inkább eltorzultak. Attól tartok, hogy az izmosodó kelet-közép-európai többségi nacionalizmus mindjobban megnehezíti úgy a nemzeti kisebbségek, mint a zsidók sorsát. Új regényemben, a Neoplanta avagy az Ígéret Földjében (2013) jogosan köszön vissza 1941 diskurzusa. „Ezért sürgős lépéseket kell tennünk, hogy felébredjen bennetek az egészséges magyar nemzeti érzés. Ha nem sikerül igazi magyart faragni belőletek, akkor végleg elfajzotok. Félig szerbek lesztek, félig magyarok, vagyis zsidók”, mondja ki a verdiktet a vajdasági magyar kisebbségről egy bevonuló Horthy-tiszt.

HIRDETÉS

SZÉP ERNŐ
EMBERSZAG
RENDEZTE: SZIKSZAI RÉMUSZ

A SZKÉNÉ SZÍNHÁZ MŰSORÁN.
JEGY@SZKENE.HU 06.20.384.6049 WWW.SZKENE.HU

szkéné
VÁDLI
szkéné

„SZABÁLYTALAN SZERETEK LENNI”

Kern Andrással beszélget Muraközi Zsóka

Kern András újra mozifilmet rendezett Gondolj rám címmel. A férfi főszerepben maga Kern, partnere ismét Eszenyi Enikő. A filmet 2016. január 21-én mutatták be. Ennek kapcsán beszélgettünk a színésszel, aki mindig is inkább filmrendező akart lenni.

Fotó: Czirájk Pál

– 18 év után rendezett újra filmet. Miért várt ennyit?

– Mert én színész vagyok, nem filmrendező. Az ember a színészet miatt elkanyarodik mindenféle irányba. Tavaly májusban harminckétszer léptem fel egy hónapban, mint húsz vagy harminc éves korban. Azt hiszem, egyszer volt egy üres nap.

– Akkor megfordítanám a kérdést: mégis miért rendez filmet?

– Mert van bennem egy olyan izé, hogy kell filmet csinálni. Mindig inkább filmrendező szerettem volna lenni, és csak véletlenül lettem színész. Nehéz elmondani anélkül, hogy fellengzősen hangozzék, de vannak olyan érzések, gondolatok, amik belülről feszítik az embert, és azt kívánják, hogy abból film legyen. Nem minden játszható ki magamból színészként, időnként írok valami kabarétréfát vagy dalszöveget, vagy éneklek, vagy lemezt csinálunk, koncertet adunk. Mindenfélét csinállok, olyan típus vagyok. Időnként vannak filmek. Öt évvel ezelőtt kérdeztem Vámos Miklóst, hogy „*nincs egy jó történeted, ami neked való?*” Azt mondta, „*de van*”. Elolvastam ezt a novellát, és nagyon tetszett nekem, mert kellőképpen bizarr. És bár rövid novella, elbír egy filmforgatókönyvi történetet. Borzasztó lassan megy a filmcsinálás, megírni, pályázni, felkészülni, pénzt szerezni rá... Maga az előkészítés, forgatás, vágás, hang-utómunka rettentően élvezetes volt. A körülötte lévő időigényes adminisztráció meg a fölösleges várakozások – nem annyira.

– Mi volt a legemlékezetesebb a forgatáson?

– Az egész. Biztos történetet kéne mesélni, de én nem tudok. Azt hiszi mindenki, de nem tudok. Szépen leforgattuk ezt a filmet, sietve. A vágás során meg örület, mi mindent lehet változtatni, és mindez engem borzasztóan érdekel, mert én mindig is ezt

akartam csinálni. A *miniszter félrelépet* a Koltai Robival ketten rendeztük, de rendeztem én tévéfilmet, fiatal koromban amatőr filmet, meg félig amatőr félig tévéfilmet – szóval 10-12 alkalommal volt módom moziszerűt rendezni. Ilyenkor mindig rájövök, hogy nekem ezt kellett volna csinálni. Amikor színészosztályba felvételiztem, ott ragadtam a színészet nevű mesterségnél, bele is szerettem, nem mentem át filmrendezőszakra. Pedig az volt a tervem, hogy átmegyek 22 éves koromban, de akkor disszidált Herskó János, aki a filmes tanszék vezetője volt, és akitől talán lehetett volna engedélyt szerezni erre. Így tanult filmes nem vagyok, csak onnan tudom, hogyan kell filmet csinálni, hogy rengeteg filmet nézek, meg szinkronizáltam, játszottam, és olyankor mindig figyelek.

– A feleség szerepét Eszenyi Enikőre írta, ha jól tudom.

– Igen, ő olyan „nekem való” színésznő, mi értjük egymás nyelvét. Harminc éve ismerjük egymást. Minden mozdulatát tudom (na jó, azért meglep néha), és azt hiszem, tudom, mi áll jól neki, hogy kell őt filmen működtetni. Jó volt vele, mindig jó. Néha ő rendez engem színházban, akkor mindig azt kéri, hogy olyan sok legyen minden: nagy mozdulatok, erős gondolat-kifejezés, erős gesztusok. Ő maga is hajlamos nagyot, sokat csinálni a dolgokból. Én pedig szerettem volna, ha kicsi minden, hisz a kamera annyira közel van. Ez persze a legegyszerűbb része a színészinstruálásnak, de mi tulajdonképpen színházi színészek vagyunk, mikor filmezünk, mindig meg kell újra szoknunk. Ritkábban fordul elő filmezés az életünkben, mint kéne, sajnós...

– A többi szereplővel milyen volt a munka?

– Isteni volt mindenki. Tudom, kivel szeretek dolgozni, kiben mi van, mi való nekem, milyen alkat kell ahhoz, hogy értse az én humoromat, ritmusomat, gondolkodásmódomat. Kivéve, amikor kisebb nehézségek adódnak. Például ha nem találod azt az alkatot, aki kéne. Elekes Emma, egy marosvásárhelyi idős hölgy, aki az anyámat játssza, például soha életében nem filmezett, és húsz éve nem játszik semmit, pedig nagy színházi sztár volt Erdélyben. Most otthon ül nyugdíjasként, és valahogy megtaláltuk őt. Ő picit nehezen tanul szöveget, segíteni kellett neki ebben, meg a filmes koncentrációban. Szakmai dolog, hogy valaki értse, hol van a

gép, mikor van felvétel, hova kell éppen nézni, jó bonyolult dolog. A színészek, akik filmeztek már, ezt tudják, csak ő nem tudta nagyon. Aztán isteni-en játszott!

– A filmben a figurája hangsúlyozottan zsidó, és a főhősnek a lányával való kapcsolatában is fontos elemmé válik az a történet, hogy hogyan menekült meg a nagymama a nyilasok elől. Úgy érzi, hogy a fiatalokban van valamiféle nyitottság, érzékenység a téma iránt?

– Én rettentő nehezen teszek elvi kinyilatkoztatásokat. Gondoltam, az szép jelenet a film végén, ha elmesélek neki a saját anyámról egy történetet – mert ez az én anyámmal esett meg pont így, ahogy ott elmesélem. És a filmbéli lányomra persze, hogy hat. Hogy a mai fiatalok általában nyitottak-e erre, gőzöm sincs. Talán igen.

Fotó: Gál Berenike

– A film orvosközegben játszódik, de felső középosztálybeliben. Nem szeretett volna némi társadalomkritikát becsempészni a filmbe?

– Ez nem egy társadalmi film, ez egy magánéleti film. Azt is elmondom szívesen, bár nem biztos, hogy nagyon pozitívan hangzik: nem vagyok közéleti ember, én „magánéleti ember” vagyok. Amikor hozzá kell szólni, mi legyen a menekültekkel, mi legyen a magyar egészségüggyel, az oktatásüggyel, mondjuk, ülök a *Heti Hetesben*, néha nagy erőfeszítéssel találok ki valami okosat. Viszont aki nincs a televízióban, azt senki nem ismeri. Ezren néznek egy estét a Vigszínházban, a Pesti Színházban csak

Eszenyi Enikő
és Kern András

ötszázan, tehát körülbelül ezerszer kell játszani *A kellékest*, hogy annyian lássák, mint egy *Heti Hest*. Persze eltúlzom ezt a magánéletiséget, hisz hallok, tudom, hogy mi történik, de nem tudom megmondani, mi legyen a magyar egészségügyel. Adjanak több pénzt neki! De nem adnak. Mindig is inkább a pszichológiai dolgok érdekelték. És azért tetszett nekem ez a történet, mert kifejezetten egy ember magántörténete. Különös, atipikus történet, ilyen nem szoktak csinálni egy betegség kapcsán, ezért jó.

hoz, hogy egy magyar filmre bemenjenek, vagy rettenetesen nagy díjakat kell nyerni külföldön és nagyon művészeknek kell lenni, mint a *Saul fia*, vagy halálosan röhögtetni kell az embereket. Mi egyiket sem akartuk, egyiket sem volt tervünk megcélózni. Épeszüen szórakoztatni akarjuk a közönséget, hozzászólás ez a világhoz, mi is van velünk, hogyan élünk.

– Be fog ülni vetítésekre, hogy a közönség reakcióját megtapasztalja?

– Biztosan, kíváncsi vagyok. De ahogy elnézem a mai mozi nézési szokásokat. Ha teltházat akarok látni, a bemutatóra kell elmennem, hogy halljam, hogyan reagálnak. Reménykedem, hogy sok emberhez eljut a film. Az én fiatalságom úgy telt el, hogy az emberek moziba mentek, és minden mozi tele volt. De változik a világ.

– Vissza szokta magát nézni? Ha belefut valami olyanba, amiben Ön játszik, azt megnézi vagy szándékosan elkapcsol?

– Néha megnézem, néha nem. Amit már sokszor láttam, azt nem nézem. Ha valami olyat látok, amit már el is felejtettem vagy nagyon rég láttam, akkor azt megnézem. Nincsen szabály. Egyáltalán nem szeretem a szabályokat. Szeretek egy kicsit szabálytalanul élni. Szeretek szabálytalan helyen megállni, szeretek egy kicsit gyorsabban menni, szeretek hülyeségeket válaszolni közérteseknek, rendőröknek, undok

patikusoknak. Szabálytalan szeretek lenni, mert egész életemben szabályok között élek. Bemegyek hatra, hétkor már játszom – aszerint, hogy két hónappal előtte mit mondtak a próbán: menjél oda, mondd azt a mondatot így, visszafordulva, nagyon hangosan, a másikat halkán és mélyen és szomorúan, aztán másnap tízre gyere megint próbálni! És ez olyan sok szabály, hogy a magánéletemben szeretnék szabad és szabálytalan lenni.

– És valamilyen szerepálm, amit mindenképp eljátszana a közeljövőben?

– A szerepálm nem szokott sikerülni. De most fogok olyat játszani, amit szerettem volna: Shylockot *A velencei kalmárból* – a gonosz (?) zsidót...

Fotó: Gál Bereniké

A főhős lányát
játszó
Szilasi Blanka
Kern Andrással

– Elégedett a filmmel? Olyan, amelyet szeretett volna?

– Kicsit talán lehetne humorosabb, de a téma valahogy nem engedte. Van benne egy csomó ironia, meg önironia, meg talán rám jellemző hangvétel, így nem sötét vagy szentimentális. Mindig azt mondták, hogy legyen humorosabb, mert akkor többen nézik meg. Magyar vígjátékokra bemennek az emberek, magyar nem vígjátékokra nem mennek be az emberek. Nem tudom, így van-e. Ha igen, elég sajnálatos. Egyáltalán nem tudjuk, mi lesz ezzel a filmmel, fogalma nincs senkinek. Nem úgy van, mint régen: egy kicsit ki lehetett számítani, hogy mi az, aminek sikere lesz. Most meg azt mondják, ah-

Jászberényi Sándor

DECEMBER

1.

Tél volt Jeruzsálemben, december vége. Finom réteg hó borította a koponyák hegyét, az óvárosban pedig előkerültek a téli kabátok. Hősugárák duruzsoltak a boltokban, a hotelek pedig átállították a légkondicionálókat, hogy meleg levegőt nyomjanak be az ötsillagos boltívek és szökőkutak alá.

A város arab negyedében mindenhol érezni lehetett az égett cédrus füstjének a szagát.

Az ellenőrzőpontoknál a szolgálatot teljesítő lányoknak és fiúknak látszott a lehetőségük a levegőben.

Távolabb a Sinai sivatagban zuhogott az eső. Földcsuszamlást okozott és járhatatlanná tette az utakat, egész beduin falvakat mosott le a térképről, de a Waldorf Astoria Hilton nagy termében, a szecessziós óra mellett, semmit sem érzett az ember a hirtelen beköszöntött ítéletidőből.

Hosszú heteken voltam túl. December 23-án jöttem ki a Gázai Övezetből az erezi határátkelőnél, miután az izraeli védelmi erők a médiában is bejelentették, hogy a helyzet tovább fog romlani és újabb hadművelet várható.

A túlsúfolt, blokád alatt tartott és dzsihadisták által uralt terület után, a Waldorf Astoria maga volt a földi mennyország, bársonykárpitos liftjeivel, süppedős ágyaival. Életlenül vágódottam el az ágyon, és végigaludtam a napot.

Ébredés után órákon keresztül fürödtem a szoba kétszemélyes kádjában. A vízbe borogattam a fürdőszoba tusfürdő- és testápoló kínálatát, hogy ne legyek se öreg, se ráncos, se kimerült.

Tudtam, hogy nem maradhatok so-

kaíg. Ha írni akarok a készülődő hadműveletről, majd egy olcsóbb hotelbe kell költözöm Tel Avivban. Az offenzíva időpontját a hadsereg titkosan kezelte, senki sem tudta, hogy mikor indulnak meg a tankok, a légierő. Azzal mindenki tisztában volt, hogy közeleg az offenzíva, mert Gázából folyamatosan lőtték a házi barkácsolású rakétákat a palesztinok. Egy ötszáz dolláros palesztin kőbaltás rakétát egy harmincezer dolláros izraeli szedett le becsapódás előtt. A Hamász pedig nem spórolt a rakétákkal – a helyzet tarthatatlanná vált Izrael számára. A gyilkosságok miatt Ciszjordániában és a rakétázás miatt a katonákat a bázisokra. Mindenki várta az indulási parancsot. Ez napokat, heteket is jelenthetett, nekem pedig be kellett osztanom a pénzemet, ha nem akartam lemaradni a balhéről.

Amikor végeztem a fürdéssel, belebújtam a hotel köpenyébe, beleléptem a himzett papucsba. A recepciót tárcsáztam és rendes cigarettát hozattam magamnak.

Bár volt még vagy két doboz egyiptomi Cleopatrám, úgy gondoltam, rendes cigarettát fogok szívni, ha már itt vagyok a Waldorf Astoriában karácsonykor. Boldog karácsonyt nekem.

A szobaszervíz tíz percen belül csöngetett. A boy kis ezüstpálcán hozta be a puha dobozos piros Marlboro-t a hotel márkaneves gyufájával, letette a dohányzóasztalra, majd kiment. Leültem a karosszékre, rágyújtottam és bekapcsoltam az ágy fölötti plazmatévé. Reklám ment ivritül, egy szót sem értettem belőle. Egy kisfiú ült szemben egy

robotkutyával, hosszasan beszélt hozzá, a kutya pedig géphangon visszaugrott neki, majd amikor eldobta a fiú a labdát, szaladt érte és visszahozta. Még farka is volt, amit csóválhatott. Erre közelített rá a kamera a reklám végén, majd gyerekek kiabáltak már angolul, hogy 'Robodog'.

A bárszekrényhez léptem. Kivettem egy kis üveges Chivas Regal-t, kitöltöttem az egyik pohárba, majd felhajtottam. „Boldog Karácsonyt” – gondoltam és elképzeltem, ahogyan ebben a pillanatban a facebook üzenőfalamat elárasztják a giccses karácsonyi üdvözlőlapok, a fenyőfáktól a jászolban fekvő kisjézusig, az internetről lehalászott bölcs mondások békességről, szeretetről, nagy karácsonyi vásárlási akciókról. Az jutott az eszembe, hogy egészen közel vagyok a városkához, ahol ilyenkor már nagyban vajúdott a nő, aki egy istállóban szülte meg a világ megváltóját kétezer valahány évvel ezelőtt. Elvileg.

A magam részéről sosem láttam a megváltás nyomát a világban, ezért mindig a karácsony irritált a legjobban az ünnepek közül. Hiába menekültem előle azonban a Közel-Keletre, a nyakamba zuhogó akciós béke és last minute szeretet ide is követett. Bár sem az arabok, sem a zsidók nem ünneplik a karácsonyt, ez nem tartja vissza a szupermarket láncokat, hogy kedvezményekkel hirdessék a vásárlás egyik leg-szentebb ünnepét.

Megszólalt a telefonom. Én állítottam be, hogy fél négykor csipogjon, hogy időben elkészüljek, mire Aviad a hotelbe érkezik. Aviad a legjobb izraeli

forrásom volt, és persze a barátom is. Még Budapestről ismertük egymást. Éppen végzett a kötelező katonai szolgálattal, amikor beleszeretett Évába, egy magyar zsidó lányba, aki éppen Tel Avivban nyaralt. Nagy szerelem volt, amint letette a szolgálatot, ment is Éva után, aki abban a kocsmában dolgozott felszolgálóként, ahol szinte minden nap ültem. Ő is folyton ott lógott, hogy Évával lehessen, így sokat beszélünk mindenféléről, barátok lettünk. Két kisfiúk született. Amikor Éva végre ráállt, hogy Izraelbe költözzön vele, visszatért a hadsereghez. Bár évek óta nem láttuk egymást, és csak a facebook-on tartottuk a kapcsolatot, a barátság megmaradt.

A segítségével tudtam egyáltalán bejutni Izraelbe anélkül, hogy végtelenül kellemetlen kihallgatásokon menjek keresztül az útlevélemben lévő rengeteg arab pecsét miatt, a különböző, dzsihadista körökben készült fényképekről nem is beszélve, melyek a munkám során készültek.

Aviad közbenjárásával azonban csont nélkül beengedtek az országba, és a kormányzati sajtóiroda is kérdés nélkül akkreditált. Az engedélyeket is megkaptam, hogy Gázába utazhassak és ő szólt, hogy mindenképpen maradjak, mert jön a háború. Emiatt is találkoztunk: megígérte, hogy szerez nekem kölcsönbe egy IV-es típusú golyóálló mellényt, ami megfogja a 7.62-es páncéltörő lövedéket a saját III-asom helyett. Azt írta, négyre elhozza a hotelbe.

Kinyomtam a telefon emlékeztetőjét, felöltöztem és lementem a hotel bárjába. Mahagóni lapok borították a falait, középen állt a bárpult, körülötte pedig kör alakú, vörös damaszt terítővel letakart asztalok sorakoztak. Egy nagy kristálycsillár szolgáltatta a fényt, de az egész helyiségben kellemes félhomály volt. Leültem egy asztalhoz, kivettem egy cigarettát és rágyújtottam. Egy kis idő múlva feltűnt a pincér. Harminc körüli, hátranyalt, fekete hajú férfi volt, fehér ingben, nyakkendőben és fekete mellényben.

„Boldog karácsonyt, uram.”

„Boldog karácsonyt.”

Michael Blumenthal

A keserű igazság

Az igazság keserű igazság –
valami, amit mondani akarok,
de félek, még most is, kimondani:

hogy semmi nem izgat úgy, mint az izgalom;
hogy a szerelem ritkán oly izgalmas, mint a vágy
a szerelem után; s hogy a szépség szerelme

pogány tószt keresztény ünnepen;
s a szépség-imádat elpusztíthat minket,
mert a szépség mindenütt, s oly

csekély a jutalma annak, ki észreveszi.
Hogy is mondhatnám el, milyen szép vagy?
És hogy ő is milyen szép? És ő

és ő és ő, és ez, és az a pasas? Hogy
mondhatnám el neked, hogy a test, mit szeretek,
bár csodálom, a rabságában tart,

hogy apránként szeretek adni magamból,
kis adagokban, hogy a tó, melyből
alkonyatkor járok kortyolni, néha

tele, néha üres, s közömbös általában?
Hogy mondhatom el neked, hogy hazatérve,
s ágyamban találva, egyszerre vagyok hálás

és közömbös, s hogy hazudtam,
mert az igazság keserű igazság, összetett
és zavaros cselekmény; mert a hazugság

az egyetlen lehetőség, mielőtt azt mondod: *jóéjszakát*,
s hinni nem más, mint találni egy hazugságot, mibe
sose fáradunk bele; mert igazat mondani nem más, mint

ismételni a szavakat: *nem tudom*, míg kibírhatatlaná
nem válnak; mert az igazat kimondani
majdnem semmit se mondani, és semmi

nem vidít fel úgy, mint amit gyakran és nagy
meggyőződéssel mondanak; mert ha az igazat kimondom,
nekem is úgy kell végeznem, *nem tudom*: nem ismerem az eget,

s mélyén az igazsággal, a vizet a tavon.

„Mit hozhatok?”

„Egy Budweisert kérek” – feleltem.
Bólintott, elment, majd kihozta a sört
egy kristálypohár kíséretében, letette
elém az asztalra, kitöltötte.

„Zavarná, ha bekapcsolnám a tévét?”

– kérdezte, és a fal felé mutatott, ahová
egy plazmatévé volt beépítve a maha-
góni burkolatba.

„Nem, nyugodtan.”

És itt, a Hegedűs Gyula utcai régi zsinagógában, újra látom apám arcát

mert az öreg zsidók éneklik az *Éjn kElohénu*-t és kántálják *á-á-men*,
és könnyedén itt lehetne köztük, ő, ki most tíz éve távozott,
Washington Heights öreg *caddikja*, a mészáros fia, a bukott kántor,

aki sonkáját falni beszökött Karl Ehmer-hez az East Side-on,
a libassír és a torma szerelmese, ó apa, apa, apa, milyen keveset
gondolok már rád, ahogy minden fiú, mégis magammal hordozlak

öreg davenoló és slepper, két lábon járó baszdüh, te,
aki még a tehénnek is el tudtad adni a tejet, kiflit a péknek, bejglit
a cukorbetegnek,
te, asszonyok öreg kézcsókosa, előszobákban fütyörésző, Mario Lanza

és Richard Tucker szerelmese, Rosalyn Tureck szőrmése, te
rabbik és kántorok bálványozója, autópályadíj-szedők elbűvölője,
Horn & Hardart rizspuding és spenótkrém hazahordója, te

nők legyőzöttje egész életedben, „ballag már a vén diák,
tovább, tovább” énekese, Asbach Uralt csokoládé szerelmese, te
kapucnis síkabátos, nászutadon Cortina d'Emperezzo-ban, főtt

marhahús és borjúmáj szakértője, „Du, Du liegst mir im Herzen” baritonja,
te, aki itt állsz most e zsinagógában, davenolsz és hajlongsz, bocsánatot
kérve, te, heringtől bűzlő, áporodott szájszagoddal,

és Isten keze készen áll, hogy könyvébe még egyszer beírjon.

(Szántó T. Gábor fordításai)

Michael Blumenthal 1949-ben született, New Jerseyben. Filozófiát és közgazdaságtant tanult, majd a Cornell Law Schoolban szerzett jogi diplomát 1974-ben. Kreatív írást tanít, többek között a Harvard Creative Writing programjának igazgatója volt. Hét verseskötete jelent meg. *Weinstock Among The Dying* című regénye, melyből korábban a *Szombat* is részletet közölt, 1994-ben elnyerte a Hadassah Magazine Harold U. Ribelow díját, melyet a tárgyidőszak legjobb zsidó prózájának ítélnék. A kilencvenes évek elején Fulbright ösztöndíjjal több évet töltött Magyarországon. Közép-európai témákat körüljáró esszégyűjteménye, a *When History Enters the House* (1998) ekkor keletkezett. *All My Mothers and Fathers* (Harper Collins, 2002) címmel jelent meg memoárja. Német, francia és magyar nyelvből fordít angolra, és Budapesten pszichoterápiás gyakorlatot is folytatott. Nyarait Balaton melletti házában tölti.

Ramallahot, Betlehemet és a palesztin fennhatóságú városokat mutatták, a palesztin tömegtüntetéseket, majd a Gázai Övezet közelébe vezényelt tankhadosztályt.

A bár ajtaja egyszer csak kinyílt. Aviad lépett be, majd amikor meglátott, vigyorogva megindult felém. Világosbarna katonai nadrágban volt és ugyanilyen színű zubbonyban. Ki volt gyúrva, legalább tíz kilóval több izom volt rajta, mióta utoljára láttam.

„Na, mi van arabbuzi?” – mondta.

„Minden szép, fasisztazsidó.” Felálltam. Kezet fogtunk, megöleltük egymást.

„Jó, hogy látlak te faszt.” – mondta Aviad a hátamat veregetve. „Nem is értem, mi a tökömet keresel te az arabok között.”

„Dolgozom. Tedd le a segged.”

„Nem lehet, két nap eltávoztam, mennem kell haza a kölykökhöz. Karácsony van.”

„Zsidók vagytok.”

„Ezt magyarázd meg a kölyköknek, meg a karácsonyfához szokott magyar lánynak. Sok mindent meg merek csinálni az életben, de azt nem, hogy a két gyerekkel közlöm, hogy mostantól nincs karácsony és nincs ajándék.”

„És a Hanuka?”

„Akkor is kapnak. Ezek ilyenek.”

„Legalább egy sört igyál meg velem. A mellényt elhoztad?”

„El. De nem úszod meg ennyivel. Szedd a cuccodat, mert jössz velem. Éva is vár.”

„Nem akarok zavarni. El is kellene intéznem pár dolgot.”

„Nem zavarok.”

„Mikor akarsz indulni?”

„Most.”

„Ki kell jelentkeznem.”

„Megvárlak itt.”

2.

A pincér visszament a pultba és bekapcsolta a tévét. A robotkutyás rekláment megint. A kutya ugatott, visszahozta az eldobott labdát és csóválta a farkát. Arabul ment ugyanaz a reklám,

amit korábban ivritül láttam, a végén itt is angolul kiabálták, hogy 'Robodog'. Ittam egy nagy kortyot a sörömből és elnyomtam a cigarettát. Néztam a tévét. Miután a reklámblokk lement,

Szderótnban laktak, alig pár kilométerre a Gázai Övezettől. Aviad a városban született, ott élt az egész családja. Egy fekete, ütött-kopott Ford Focus-szal járt.

Mire kiértem a hotel parkolójába, már járt a motor.

„Dobd csak be a cuccodat a hátsó ülésre.” – mondta. Kinyitottam a hátsó ajtót. Az ülésen ott feküdt egy homokszínű, felségjelzés nélküli golyóálló-mellény, egy kevlársisak, Aviad katonai hátizsákja. A gyerekülésbe egy TAR-21-es volt támasztva, a tölténytáska lent hevert a kocsipadlóján. Bedobtam a hátizsákomat és a laptop-táskát a golyóálló mellényre, majd beültem Aviad mellé.

„Nincs bagózás a kocsiban” – mondta vigyorogva.

Elindultunk. Szemetelt a hó. A csúcsforgalom miatt araszolva haladtunk kifelé városból. A főútra vezető út mellett hosszasan bámultam egy hatalmas hirdetőtáblát, rajta a Robodog-gal. Hanukára ajánlották minden gyereknek. Aviad bekapcsolta a rádiót. Ivritül mentek a hírek.

„Mit mondanak?” – kérdeztem.

„Egész nap lövik a rakétákat. Egész kurva nap.”

„Meghalt valaki?”

„Nem, ezek a férgek nem tudnak célozni. Meg ott van az acélkupola.”

„Éváké hogy bírják?”

„Bírják. A kölkökkel sokat gyakoroltak a levonulást az óvóhelyre.”

„Egész nap lent voltak?”

„Nem, csak amikor megszólalnak a szirénák. Tényleg jó az acélkupola. Mindent leszed, ami a városra esne.”

Eszembe jutottak a képek, amiket Khan Júniszbán készítettem a rakétagyárról. Aviadnak igaza volt, valóban nem voltak irányítva a rakéták. Egyszerűen meg kellett őket gyújtani és irányba tartani. Addig repültek, amíg tartott az üzemanyag, azután leestek. A bennük lévő robbanótöltet különböztette meg őket a tűzijátéktól. Ha robbant, akkor be tudta dönteni a házak falait, szét tudott kapni egy autót. Normál esetben nem érték el Tel Avivot és Jeruzsálemet, de ahhoz elegendőek voltak, hogy terrorban tartsák a határ menti városokat.

„Elmehetsz a rakétagyárba” – mondta Ahmed, fontoskodva a Hotel Palestine-ban. Frissen diplomázott

munkanélküli volt, mint nagyjából mindenki az övezetben. Azért fizettem neki, hogy kijárjon nekem dolgokat.

A biztonság kedvéért azért bekötöttem a szemem, hogy ne tudjam elmondani, pontosan hová is visznek. Lehet, hogy csak növelni akarták a látogatás különlegességét néhány extra dollárért, lehet, hogy tényleg tartottak attól, hogy fejből tudok minden koordinátát, és ki is adom őket. Mindenesetre eléggé ideges voltam, mire fél óra autózás után levették a szememről a kendőt. Egy koszos garázs – ez volt a rakétagyár, a földön játszó palesztin kisgyerekekkel, néhány esztergagéppel. „Abu Khasszam” – mutatták be a bombagyárost, a Khasszam rakéták atyját. Egy folyamatosan vigyorgó fogatlan vénember volt. Teával kínált, majd büszkén vezetett körbe és mutogatta a különböző fantázianeveű rakétáit.

Szderót másfél órára volt Jeruzsálemről. Alig volt forgalom, mire beértünk, csak a hó esett. Aviadék a város szélénél éltek egy nagy panelházban. Bár Aviad családjának nagy háza volt a város szélén, Éva ragaszkodott ahhoz, hogy ne éljenek együtt a szülőkkel, így Aviad megigényelte, és meg is kapta a szolgálati lakást. A legfelső emeleten laktak. Lifttel mentünk fel az emeletre, rendesen megpakolva. Aviad csöngött, Éva nyitott ajtót. A két gyerek azonnal kirohant, amikor felismerték az apjuk hangját.

„Szia Dani” – mondta Éva magyarul, elmosolyodott és adott két puszit. „Régen láttalak.”

„Igen, de még mindig szép vagy” – mondtam. Nem hazudtam, Éva azok közé a zsidó lányok közé tartozott a göndör barna hajával, hófehér bőrével és vörös ajkaival, akiért ölnek a férfiak. A szülés nem hagyott rajta nyomot.

„Drága vagy. Gyerekek, köszönjetek Daninak.”

„Csókolom” – mondta a két gyerek kórusban, majd visszafordultak az apjukhoz.

„Gyere be Dani, megmutatom a szobád. Úgy örülök, hogy el tudtál jönni” – mondta Éva. Mentem. Otthonosan berendezett kis lakásban laktak, meleg

volt és világos. A vendégszoba a nappaliból nyílt. Egy nagy könyvespolc előtt egy műanyag karácsonyfa állt feldíszítve.

„Pakolj le, pihend ki magad, majd gyere vacsorázni” – mondta Éva.

A vendégszobában egy kétszemélyes ágy állt, mellette egy szekrény, a szekrényen egy réz menóra. Kipakoltam a holmimat és behordtam a szobába a mellényt és sisakot, amit Aviad nekem hozott. Közben rájöttem, hogy semmilyen ajándékot nem hoztam a gyerekeknek.

Kellemetlenül éreztem magam. Kimentem a nappaliba, ahol Éva és Aviad beszélgetett. Éva Aviad ölében ült. Látszott, hogy ez a két ember mennyire szereti egymást, még hét év házasság után is.

„Bocsánat” – mondtam, amikor észrevettek.

„Ugyan már.”

„Nem hoztam semmi ajándékot a kölyköknek. Aviad ma szólt, hogy jöjjenek.”

„Jellemző” – mondta Éva és megpakolta Aviad fejét.

„Pánikra semmi ok” – felelte Aviad.

„Én hoztam.”

„Sikerült megvenned?” – kérdezte Éva ragyogó tekintettel.

„Nem egészen. De a lényeg, hogy megvan.”

Nem tudtam megkérdezni, hogy miről beszél, mert a két gyerek berohant a szobába és cibálni kezdték a szüleiket, kérdezték, hogy mi a karácsonyi ajándék.

„Vacsora után megkapjátok” – felelte Éva, majd felállt teríteni.

3.

Egy nagy asztalnál ettünk a konyhában. Rakott krumpli volt a vacsora. Éva kikészített egy üveg bort is az asztalra. Vörös Kánaán volt a márkája, Galileában palackozták. Eszembe jutott, hogy ez gyakorlatilag ugyanaz a bor, amit a názáreti Jézus ivott. Egy borász barátom világosított fel még Budapesten, hogy ellentétben Európá-

val, a Közel-Keleten nem pusztított ki minden tőkét a peronoszpóravész.

Éva kiszedte az ételt a tányérokra. A 4 éves András és a 6 éves Jákob feszengtek az asztalnál, alig bírtak várni.

„Imádkozzunk” – mondta Aviad, és lehajtotta a fejét. Ivritül imádkoztak. Miután befejezték, enni kezdtünk.

A gyerekek nem bírtak tovább magukkal.

„Megkaphatjuk már? Nem vagyunk éhesek.”

„Add oda nekik, mert megbolondulnak” – mondta Éva. Aviad felállt, bement az egyik szobába és a kezében egy ütött-kopott dobozzal tért vissza.

„Robodog!” – kiabálták a gyerekek az asztalnál, amikor meglátták.

„Nem elrontani két perc alatt” – mondta Aviad, és Jákob kezébe nyomta a dobozt. A két gyerek felállt az asztaltól és berohant a nappaliba.

„És közös a játék!” – kiabálta utánuk Aviad. Mindketten mosolyogtak, Éva szájon csókolta a férjét, majd azt mondta:

„Egy hős vagy, hogy sikerült szerezned.”

„Hát nem volt könnyű” – felelte Aviad, és bort töltött mindhármunknak. Csörömpölés és veszekedés zaja hallatszott a nappaliból.

„Megyek, rendet rakok közöttük, mielőtt megölik egymást” – mondta Éva, felállt és bement a gyerekek után. Hallottuk, hogy ugat odabent a Robodog.

„Nem hiszed el, mit harcoltam ezért a szarért” – mondta Aviad. Koccintottunk.

„A játékért?”

„Minden gyerek meg van veszve érte Izraelben.”

„Elégge izgalmas játéknak tűnik. Lehet, hogy viszek egyet a fiamnak.”

„Nem fogsz, sehol sem lehet kapni. Én már Hanukára akartam a kölyköknek. Voltam minden plázában, bevásárlóközpontban Jeruzsálemtől Tel Avivig. Sehol sem volt készleten. Az eladók azt mondták, hogy majd januárban lesz újra.”

„Kéz alatt vetted?”

„Egy fenét. A sefteseknek sem volt belőle. Akinek meg volt, az ezer dollárért akarta adni. Érted, ezer dollárért ezt a szart.”

„Kifizetted?”

„Nem tudok kifizetni ezer dollárt egy játékra a fizetésemből. Egyszerűen nem megy. Látnod kellett volna a kölykök fancsali pofáját a Hanuka utolsó napján, amikor meglátták, hogy nincs Robodog. Még Éva is összeveszett velem. Jött a bezzeg én ideköltöztem vele Izraelbe, és még ezt sem tudod elintézni lemezzel.”

„Szar ügy.”

„Az.”

„Végül hogyan szerezted meg?”

„Hát, ezt nem fogod elhinni. Ez egy kibaszott csoda.”

„Na mesélj.”

„Tudod, jelenleg a különleges egységnél vagyok.”

„Akarom én ezt tudni?”

„Jaj, fogd be. Szóval a Shájátet 13-nál vagyok őrnagyi rangban. Négy nappal ezelőtt a hírszerzés tájékoztattott arról, a Dzsebhá Demokratija be akar törni Izraelbe egy alagúton keresztül.”

„Ezek a kommunisták?” – kérdeztem.

„Azok” – mondta Aviad, és újratöltötte a poharakat.

„Szóval, hamar jött a parancs, hogy semmisítsük meg az alagutat, és semlegesítsük a fenyegetést. Egy hatos teammel mentünk éjszaka. Én voltam a rangidős a terepen.”

„Bementetek Gázába?”

„Be hát. Hajnali háromkor támadtunk. Az intel úgy szólt, hogy az alagút egy farm alól indul. Két bejárata volt, két oldalról támadtunk. Totál megleptük a dzsihadistákat. Kettő volt ébren a nyolcból.”

„És?”

„Szóval, betörtem az ajtót, belőttem a flashbanget, bementem. Az egyik űrbe beletettem négyet, majd amikor láttam, hogy ugrik fel a fal mellett alvó két csávó, azokba is kettőt-kettőt. Bele a fejükbe. Érted, boldog karácsonyt, gecik.”

„Kemény.”

„Mi nem szórakozunk. A többiek elintézték a maradékot és biztosították a terepet. Nekiálltam megkeresni az alagút bejáratát, meg bármi intelt, amit

használhat a hírszerzés. Hát, alagút kurvára nem volt.”

„Basszameg, civilek voltak?”

„Egy fenét. Ott álltak szépen sorban a kalasnyikovok a falhoz támasztva. Az öröknél is volt fegyver. Ezekkel előbb-utóbb ránk lőttek volna.”

„Az egész térség tele van fegyverrel.”

„Na ja. Szóval képzelj, miközben túrom fel a lakást, az egyik fejbőlött rohadék cuccában a fal mellett ott figyel egy teljesen új Robodog, gyári csomagolásban. Fogtam és elhoztam.”

„Nem mondom.”

„De igen.”

„Lehet ebbe a szarba bombát rakni, vagy ilyesmi?”

„A faszt lehet. Ez egy kibaszott játék. Azért a biztonság kedvéért megnéztem a fiúkkal a bázison, de semmi extrát nem találtak. Ma hoztam el a mellényeddel együtt.”

„Mi a francért volt ez a játék egy palesztin milicistánál?”

„Tudja a tököm. Mindenesetre én abszolváltam az ünnepeket. A kölykök boldogok, Éva nyugodt, minden szép. Boldog Karácsonyt.”

„Boldog Karácsonyt.” – mondtam. Koccintottunk. Befejeztük az üveg bort. Abban maradtunk, hogy holnap kipletykáljuk magunkat, mert Éva már altatja a gyerekeket.

Bementem a szobámba és lefeküdtem az ágyba. A mobilom pittyegésére ébredtem fel. Éjfél felé járt már. Felkeltem az ágyból, elővettem a mobilt, hogy megnézzem, ki irt.

„Boldog karácsonyt és kellemes ünnepeket kíván minden kiküldött tudósítónak a Hamász külpolitikai sajtóosztálya.”

A vendégszoba ablakához léptem és kitértam. Megborzongtam a becsapó szélben. Cigarettát vettem elő és rágyújtottam. Az ablakból messze el lehetett látni. Az izraeli falvak és városkák fényei sárgán derengtek a távolban, csak a Gázai övezet feküdt sötétben a hóesésben. Ránéztem az órára. Éjfél volt. Kétezer valahány évvel ezelőtt Betlehemben, egy zsidó asszony éppen befejezte a vajúdat.

„A SZÁMOMRA IGAZÁN IZGALMAS JAZZ MINDIG HORDOZ MAGÁBAN KOCKÁZATOT”

Dés Andrással beszélget Ayhan Gökhan

– Több interjúban azt nyilatkoztad, hogy a jazz áll hozzád a legközelebb. A jazz lehetővé teszi az állandó kísérletezést és keresést. Nálad jelenleg hol tart ez a keresgélés?

Az utolsó nagy kísérletem a Farkasszem című színelőadásom létrehozása volt a Szkéné Színházban. Nem jellemző, hogy egy ütőhangszeres egyedül lép a közönség elé. A produkció ráadásul a zene és a színház határmezsgyéjén mozog, ezzel is erősítve a kísérletező jellegét. Ugyan az előadás zenei elemekre épít, de végig azzal játszom, hogy a zene nyelvén miképpen lehet konkrét dolgokat elmesélni. Erősen megszerkesztett műsort szerettem volna létrehozni, viszonylag kevés improvizációval, ahol is mindennek megvan a maga helye és jelentése. Élveztem, hogy kicsit kiléphetek a zenészség hagyományos szerepköréből. Amúgy a „pusztán” zenei produkciókban is elsősorban a kísérletezőbb, új utakat kereső zenekarokat részesítem előnyben.

– Ez azt is feltételezi, hogy bátorság, vakmerőség nélkül nem létezik jazz?

A számomra igazán izgalmas jazz mindig hordoz magában kockázatot. Olyan zene, ahol folyamatos a kötéltańc, a zenészek fejest ugranak az ismeretlenbe annak biztos tudatában, hogy nem lehet baj, ha valakinek nem jól jön ki a lépés, őt valamelyik zenésztárs biztosan elkapja.

– A Lauderben tanultál. Hogy látod, az ott szerzett élmények, a tananyagon túl az ott kapott tudás meghatározza-e a gondolkodásmódodat, a világnézetedet akár morális értelemben?

Két évig jártam a Lauderbe, ahova egy hagyományos, elég vaskalapos általános iskolából kerültem

át. A Lauderben eltöltött két év alatt kinyílt számomra a világ és én is kinyíltam a világra. Kiderült számomra, hogy mennyire fontos a kreativitás, és hogy amikor alkotsz, valami újat hozol létre, csak rajtad múlik, hogy mivel töltöd meg az előtted lévő üres lapot.

– Édesapád, Dés László Magyarország egyik legismertebb zenésze. Munkáid során az ő zenéjéből merítettél inspirációt?

Az én zenei gyökereim édesapám zenéjéig nyúlnak vissza, azon nőttem fel, értelemszerű, hogy legmélyebben az ő zenéje hatott rám. Sokan gondolják azt, hogy akkor fognak zenei értelemben az anyanyelvükön beszélni – akár a jazzben is – ha a magyar népzenehez nyúlnak. Ez olyanoknál is előfordul, akiknél nyilvánvaló, hogy semmiféle valódi kötődésük nincs hozzá. Ezeknél a zenészeknél érződik is a spekulatív megközelítés. Az ember zenei gyökerei szerintem organikusan, mélyről jövően kell, hogy beépüljenek a zenébe, nem gondolom, hogy attól, hogy valaki magyar, feltétlenül a gyimesi keservesben szükséges megtalálnia az identitását. Nagy és megspórolhatatlan munka megkeresni a saját hangunkat, aminek gyökereit őszinte és elmélyült „kutatómunka” során lehet megtalálni. Az biztos, hogy az én esetemben ez részben édesapám zenéjénél kezdődik.

– A zsidó zenei hagyományokkal milyen a viszonyod? Vannak kapcsolódási pontok?

Érdekes módon úgy alakult, hogy a szefárd zsidó zene újra és újra felbukkan az életemben. Jelenleg Pandzarisz Dinával játszunk többek között szefárd dalokat. Gyönyörűnek tartom ezt a zenét és szeretem is játszani, de nem érzem úgy, hogy jobban kötődnék

hozzá, mint mondjuk a New York-i kortárs jazzhez vagy a skandináv improvizatív zenéhez.

– Többször léptél fel együtt írókkal, Závada Pált, Parti Nagy Lajost említhetnénk. Ilyenkor előre megkomponált zenékkal készülsz, vagy közben, a szöveg hatására alakul ki az egész?

Pont az a csodálatos ebben, hogy fellépéskor az írók szövegeire teljesen szabad improvizációk születnek. Többször előfordult, hogy szóloban játszottam egy-egy íróval, olyankor azért muszáj volt picit át-gondolni alapotívumokat, hangulatokat. Érdekes lenne visszahallgatni, hogy ugyanarra a szövegre két különböző helyszínen mennyire különböző improvizációk jöttek létre. A játékunkat befolyásolja a közönség, az író dinamikája, vagy akár az is, hogy az adott helyszínre utazva a turnébuszban miről beszélgettünk.

– Sokan igencsak kritikusan figyelik a jazz jelenlegi helyzetét. Te hogy látod, baj van?

Úgy gondolom, hogy a jazz itthon és külföldön is nyomon követhetően válságot él át. Tulajdonképpen ott tartunk, hogy a jazz az elmúlt időszakban akadémikus műfajjá merevedett.

– Ez a népszerűségén is rajta hagyja a bélyegét?

Azt hiszem, hogy igen, mert a néhány évtizede még határozottan képviselt kísérletező kedvet, bátorságot, illetve frissességet kezdi elveszíteni. Kérdéses, hogy az elkövetkező években képes lesz-e ismét magára találni. Amikor úgy tűnt, hogy a jazz belülről már nem tud megújulni, nagy lökést adott neki, hogy más műfajokból inspirálódtak a zenészek. A klasszikus zene, az elektronikus tánczene vagy a legkülönbözőbb népzene mind termékenyen hatottak rá. Most viszont azt látom, hogy ezek a források is kezdenek kiapadni, új utakat kell keresni.

– Ennek ellenére, ha csak a magyar jazznél maradunk, nem túlzás az, hogy kiérdemelten a világ zenei élvonalába tartozik. Legutóbb például Oláh Krisztián szerepelt szép eredménnyel a Montreux-i Jazz Fesztiválon.

Számos magyar zenész nyert már ezen a jazz-fesztiválon és a világ több más rangos fesztiválján. Az eredmények jól bizonyítják, hogy a magyar jazz hemzseg a tehetséges, magas színvonalon játszó zenészekről.

– Többször játszottál külföldön. Tapasztalsz a külföldi közönséghez hasonló befogadást, figyelmet idehaza?

Magyarországon a jazz zenészek nincsenek könnyű helyzetben. A közönség által sincs a műfaj elkényeztetve. Nem egyszer turnéztam például Csehországban, két héten keresztül mindennap más városban játszottunk. A helyi közönség számára teljesen ismeretlen magyar jazz-trió lépett fel, mégis érdeklő-

dően és sokszor kitörő lelkesedéssel fogadták. A legkisebb városokban is megvolt az a huszonöt-harmincfős kis mag, akik számára láthatóan fontos volt, hogy havonta legalább egyszer jazz-koncertre járjanak. Ez itthon nem így van, nem alakult ki ennek a kultúrája. Külföldön gyakori tapasztalatom, hogy létezik egy réteg, amelynek tagjai igénylik a rendszeres zenehallgatást. Ők nem pusztán társasági eseményként tekintenek egy-egy koncertre – ami amúgy szintén nagyon fontos – hanem nyitott és értő közönségként vannak jelen.

– Miképp kellene tenni ez ellen és elsősorban kiknek a feladata lenne?

Meggyőződésem, hogy a jazz zenészek sokat tudnának tenni a helyzet javítása érdekében. Ehhez pedig elsősorban komoly, elkötelezett és a belső feszültségeket félretevő szakmai összefogásra lenne szükség.

EMLÉKTÁBLAMESEK ÉS CSENDELETKÉPEK

„Kifakult épületek tükörképe a sötét pocsolyákban” – mint emberi arcok. Bő tíz éve szárnyra kapott egy köztéri projekt – nem réz-, hanem plexitáblákkal. Hidegen hagyta a színesfémgyűjtöket. De most újjáéledt novelláskötetként, „fotóalbummal”.

Mandl Péter – Szabó László:
Öt kerty beton.

Ab Ovo Kiadó, 2015, 120 oldal, 2700 Ft

A romkocsmák szerelmesei néhány éve Mandl Péter prózás emléktábláira bukkanhattak a Szimpla Kert, a Szóda vagy a Pótkulcs táján, ahogy sok más pesti helyszínen, ahol a járókelő beleütközött az utca és a saját szellemébe. Az „Írásváros” a HINTS Institute kortárs képzőművészeti csoport programjaként tette személyessé a fővárost. A nemrég megjelent könyv a kiállított emléktáblák rokona: kitalált lények bőrébe bújtatott emberi jellemrajz-gyűjtemény.

A VI., VII. és VIII. kerület sok zárkózott háza elgondolkodtató. Beszélő épületek lendítik mozgásba a képzeletet. Az *Öt kerty beton* c. városdokumentum közterek, épületek, ember és ház, városlakó és település kapcsolatát boncolgató apró történetek és fotócsendéletek kollekciója. Nem klasszikus városprezentáció, a fényképek is kitörnek a hagyományos városfotó kategóriából. Az emberi jellemvonásokkal megajándékozott szobrok, bérházak, utcák, hidak, köztéri elemek: hegy, alagút vagy az élettelen várost megálmódó vízköpők egyenrangú szereplők a köztük élő emberrel.

Ötven életkép ötven fotóval – néha nehezen követhető a párbeszédük. Földrészek, eltérő kultúrák városrészle-

tei keverednek budapesti helyszínekkel, belvárosi bérházak vigasztalan tereivel.

Mandl Péter mese (és más) könyvek írója, Bécsben élő kutatóorvos, emberi sorsok látója, tudója ügyel a részletekre. Szabó László fotós civilben informatikus. Két barát életre kelt egy képzeletben létező várost „lakóival” akik valahogy olyan ismerősek. Átrendezhető város: ismerős és idegen. A fényképek átértelmezett „képeslapok”. Nem számít, hogy ház vagy ember.” Megszemélyesített város éjekkel, fényekkel és lidércfényekkel, ahol minden ház, minden tér, felhőkarcoló, alagút, híd és torony lélekkel bíró személy: élők, holtak, boldogok és tébolyodottak lelkiállapotokkal, kegyelmi állapotokkal, siralmakkal. Képzelet és valóság, útvesztő és látomás az álmodó és lehullott vízköpők birodalma.

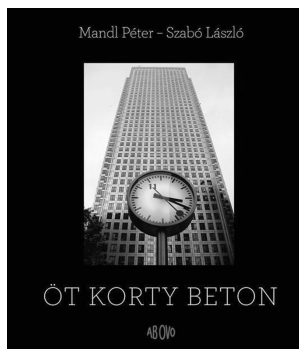
Fotók különös, rendhagyó pózban, kispórával. Montázs-város, tapintható miliő: megannyi épület, szoba, alagút, torony mind egy emberi élet elkapott pillanata. Galambok és kutyák idilli világa, ahol a macskák párban vadásznak, szobrok boldogságról áhítoznak és eltűnt életek relikviái hevernek elhagyott, romos szobákban. Körfolyósóra kitarukozó törött üvegű ablakkeretek a ház morajló csendjét továbbítják: a falon a graffiti alakok kísérteties fényét vetíti.

Labirintusszerű életképek, hűlt helyek városszimbolikával, felhőkarcoló pusztuló és épülő tájjal, tengerpart, tengerfenék, díszletek: a tenger só, a föld beton. Alakok magányba burkolózva, kissé szomorú melankolikus írásokkal. A fotó és szöveg között olykor szándé-

kosan nincs összhang, inkább csak reflektálás, üzenet. Apró kertyokban isszuk a várost, élő és élettelen lakóival. Meghökkenítő monokróm fotókon antropomorf épületelemek: üvegfal üvegfalat tükröz, vaskorlát vaskorlátot ér, a városlélek a folyóval árad. Metropolisok, városromok, kerítések, továtűnő alak a berlini holokauszt-emlékműben. Feneketlenül mély kutak. Csoportképek. Korhadó és virágzó fák. Vakablakos törtportré egy málló vakolatú ház falán. Lebegő Krisztus és enigmatikus királyszobor. Magányos szoba magányos távozóval. Holdfény, köd, talány, szántóföld, sivatag. Metróterek és plázaabuk.

Filozofikusan szemlélődő sorokban briliánsan szép mondatok: „Az érett meggyiszemek a kábító zuhanást követően agyagtálakban várják a kijózanodást az ebédlőasztal közepén egy avított szódásüveg, áttört ezüsthálóból font bonbonier és mályvaszínű gyertyák társaságában” váltakoznak olykor közhe-lyesebb gondolatokkal.

Szarka Zsuzsanna

ÉLET ÉS IRODALOM

IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

Kedvezményes
előfizetési díj
1 évre 18 000 Ft
Megrendelhető
a szerkesztőségben
(1089 Bp., Rezső tér 15.)
Telefon: 210-5149,
210-5159
Fax: 303-9241
e-mail: es@es.hu

AMI A CÍME.

Megjelenik minden pénteken!
Keresse az újságárusoknál
vagy fizessen elő!

Ideje van a kultúrának...

Magyar Zsidó
Kulturális Egyesület,
a magyar zsidó
kultúra gazdagodá-
sáért, hagyományok
ápolásáért, a zsidó
örökség megővéseért,
a közösség összetar-
tásáért dolgozik

immár 26 éve!

 Schiller Autó Család

SCHILLER SZERVIZEK

ISO 9001:2009 szerint tanúsítva

**MÁRKASZERVIZEK ÉS TÍPUSTÓL FÜGGETLEN
SZERVIZSZOLGÁLTATÁSOK BUDAPESTEN, HAT HELYEN!**

- IV. ker. Külső Váci út 20.
- XIII. ker. Váci út 113.
- XIII. ker. Dráva u. 18-22.

- IV. ker. Fóti út 143.
- XIV. ker. Tengerszem u. 59/A.
- XV. ker. Szentmihályi út 142.

Több, mint 25 éves tapasztalat!

www.schiller.hu

Csatlakozzon facebook oldalunkhoz:
www.facebook.com/mazsike1988

www.mazsike.hu

MISPOHE

MISPÁHÁ

CSALÁD*

משפחה

MISHPACHAH

* Családi Kör - szombat délután a mispochével a Bálint Házban!

Elég az otthon ücsörgős szombat délutánokból. Ücsörögjetez inkább itthon. A többiekkel. A Bálint Ház új szombat délutáni programja egy közösségi kezdeményezés, melybe várjuk a családokat, azok minden korosztályát egy kellemes délutáni-esti együttlétre. Lesz sütés-főzés, gyerekprogram, érdekes előadás, színház, pszichológia, filmvetítés. És lesz egy nagy, szép közös szombatbúcsúztató Havdala. Itt a helyetek. A Bálint Ház az új nappali.

» Csak ezen a napon 30%-kal olcsóbban válthatsz éves Baba-Mama és Fitnesz Tagsági Kártyákat!
www.balinhaz.hu | +061-791-0100 | 1065 Budapest, Révay u. 16. | www.fb.com/balinhaz

FEBRUÁR

27

SZOMBAT

Bálint Ház

a hely, ami összehoz

*Immár 20 éve
a zsidó közösség háza.*

Programjainkkal, szélesre tárt ajtóinkkal nyitott, színes, támogató közösséget építünk, aktív részvétellel, közösségi és kulturális programokkal.

**Felelősséget vállalunk
saját közösségünk
és a társadalom felé.**

Most rajtad a sor!

Rendelkezz adód 1%-áról!
Adószámunk: **19664651-2-42**

mazz.hu

balinhaz.hu

szarvastabor.hu

mazz.hu

judafest.hu

jaffe.hu

mellrakellen.hu

narancsliget.hu

mozaikhub.hu

nka